

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav románských studií

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Soňa Novotná

Téma cti u Dona Quijota a Lazarilla z Tormesu

The Theme of Honour in Don Quixote and Lazarillo de Tormes

2017

doc. Juan Antonio Sánchez Fernández, Ph.D.

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla poděkovat doc. Sánchezovi za vzorné vedení bakalářské práce, za podněty a inspiraci.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 16. 4. 2017 _____

Abstrakt/anotace

Tématem bakalářské práce je čest a počestnost, „honor“ a „honra“ v období Zlatého věku, konkrétně v díle *Život Lazarilla z Tormesu, jeho příhody a nehody* anonymního autora a v románu *Důmyslný rytíř Don Quijote de la Mancha* Miguela de Cervantese Saavedry. Cílem je popsat, jak toto společenské téma reflektují výše zmíněná díla a jak s ním autoři nakládají. V první části práce je popsán historický kontext a společenské klima, vnímání cti a počestnosti v době Zlatého věku, druhá část je zaměřena na odraz tohoto tématu v obou románech.

Klíčová slova

čest, počestnost, Zlatý věk, společnost, Cervantes, Lazarillo z Tormesu

Annotation

The topic of the present Bachelor thesis is honour, in particular its two facets that are distinguished in Spanish by the terms "honor" and "honra", in the Spanish Golden Age, and specifically as described in two works of art – the novella *The Life of Lazarillo de Tormes and of His Fortunes and Adversities* by an anonymous author, and the novel *The history of the valorous and wittie Knight-Errant Don-Quixote of the Mancha* by Miguel de Cervantes Saavedra. The aim is to describe how this social topic is mirrored in these two texts, and how the authors treat it. The first part of my work describes the historical context and social climate, the perception of "honor" and "honra" in the Golden Age. The second part is devoted to capturing the reflection of this theme in either work of art.

Keywords

honor, honesty, Golden Age, society, Cervantes, Lazarillo de Tormes

Obsah

1.	Úvod.....	5
2.	Honor a honra	6
2.1	Definice „honor“ a „honra“	6
2.2	Čest a počestnost v době Zlatého věku	7
2.3	„Honor“ a „honra“ od počátku španělské literatury.....	8
3.	Historie	10
3.1	Historický kontext doby a společnost Zlatého věku.	10
3.2	Rytíři nositeli cti.....	12
3.3	Cristianos viejos	15
3.4	Cristianos nuevos	15
3.5	Pícaros	17
4.	Humanista Erasmus Rotterdamský a Španělsko	19
4.1	Erasmus Rotterdamský a jeho vliv ve Španělsku	19
4.3	Chvála bláznivosti, kritika neřesti a dvojí tváře společnosti.....	20
5.	Lazarillo z Tormesu	22
5.1	První pikareskní román	22
5.2	Život Lazarilla z Tormesu.....	23
5.3	Chudý rytíř a počestnost.....	25
5.4	Počestnost podle Lázara	27
6.	Miguel de Cervantes.....	30
6.1	Poslání a život Miguela de Cervantese	30
6.2	Alžírské zajetí.....	31
6.3	Návrat ze zajetí.....	32
6.4	Čest podle Miguela de Cervantese	33
7.	Dílo Don Quijote a čest	35
7.1	Rytířská čest dona Quijota	35
7.2	Bláznovství dona Quijota.....	37
7.3	Don Quijote, chudý šlechtic	38
7.4	Pohled z humorné stránky na dona Quijota a jeho rytířskou čest	39
7.5	Don Quijote a jeho krédo	41
8.	Závěr.....	45
9.	Bibliografie	46
10.	Résumé.....	49
11.	Resumen	51

1. Úvod

Cílem mé bakalářské práce je zkoumat, jak se v díle *Život Lazarilla z Tormesu, jeho příhody a nehody*, anonymního autora a v *Důmyslném rytíři donu Quijotovi de la Mancha*, díle Miguela de Cervantese Saavedry, zrcadlí téma cti a počestnosti, „honor“ a „honra“. Klíčové téma v tehdejší Španělsku, za života obou autorů, které se odráželo nejen ve společnosti ale i v literatuře tzv. Zlatého věku. Bakalářská práce se v prvních kapitolách pokouší o vhled do společnosti v období přechodu z 16. do 17. století, a bude se zabývat: „rytíři“ – „hidalgos“, „starými“ a „novými křesťany“ – „cristianos viejos“, „cristianos nuevos“ a „píkary“ – „pícaros“. Jejich vývoj vedl k nevyhnutelné a fatální změně postoje vůči cti, jako společenské normě. Nejprve se zaměříme na stručnou analýzu pojmu čest a počestnost, „honor“ a „honra“, dále na historický kontext období přechodu od renesance k baroku, a na tehdejší společenské klima ve Španělsku. Podrobněji popíšeme, původem dané, společenské kasty: rytířů, starých a nových křesťanů a píkarů, za doby španělských králů Karla V a Filipa II, které tvořily společenské prostředí, prochnuté tématem cti a počestnosti a které měly vliv na literární tvorbu své doby. Zmíníme se o, v tomto smyslu, nepřehlédnutelném vlivu filosofa Erasma Rotterdamského a jeho díla *Chvála bláznivosti* na Miguela de Cervantese Saavedru a jeho *Dona Quijota de la Mancha*. V dalších kapitolách se budeme zabývat již konkrétními výňatky z románu *Lazarillo z Tormesu*, které reflektují čest a počestnost a reagují na tyto dvě tváře jednoho tématu. Nakonec se pokusíme v pramenech o životě Miguela de Cervantese Saavedry najít příčiny jeho výjimečného citu pro čest a vypořádat esenci cti v jeho klíčovém díle *Don Quijote*.

2. Honor a honra

2.1 Definice „honor“ a „honra“

Tyto dva termíny se ve svých významech částečně shodují, jsou ale oblasti, ve kterých se liší.¹ Proto, abychom se vyznali v labyrintu pojmů „honor“ a „honra“, je třeba definovat sémantický rozdíl mezi oběma termíny. Oba měly v době Zlatého věku vlastní charakteristické rysy, které je navzájem odlišovaly. Ramón Menéndez Pidal ve své knize *De Cervantes y Lope de Vega* vychází ze spisu *Partidas*, když popisuje „honor“ jako ocenění, respekt, úctu, které člověk získával díky své ctnosti a dobrým skutkům. A „honra“ byla výrazem pověsti, reputace, která závisela na hodnocení společností. Její ztráta se rovnala smrti.²

Américo Castro uvádí, že „honra“ bylo mínění, které si o hodnotě člověka tvořila společnost a o které měl každý jedinec usilovat.³

Gustavo Correa používal termíny „honra vertical“, přičemž v rozvrstvené společnosti 17. století znamenal tento pojem postavení jednotlivce na společenském žebříčku, které získal při svém narození, a „honra horizontal“ spočívající v reputaci a pověsti, která záležela na mínění ostatních.⁴

„El honor“ byl tedy výrazem ideálu důstojnosti, morálky, ctnosti, projevující se v dobrých skutcích, a mohli bychom jej přeložit do českého jazyka jako **čest**. Oproti tomu výraz „la honra“ můžeme definovat jako reputaci, předmět veřejného mínění, pověst, kterou jiní člověku připisovali, a nazvat tento termín **počestnost**. Jsou to vlastně dva póly jednoho významu. Oba tyto póly se v době Zlatého věku zaměnily. Význam slova čest se začal vyprázdňovat, až z něho zbyl pouze prázdný termín bez obsahu. Naopak počestnost se stala ve společnosti nezbytnou. Podle José-Carlose del Amy se

¹ CORREA, Gustavo. El concepto de la fama en el teatro de Cervantes. *Hispanic Review* [online]. 1959, 27(3), str. 280.

² MENÉNDEZ PIDAL, Ramón. *De Cervantes y Lope de Vega*. 4. vyd. Buenos Aires: Espasa Calpe, 1940, str. 145-146.

³ CASTRO, Américo. Algunas observaciones acerca del concepto del honor en los siglos XVI y XVII. *Revista de filología española*, č. 3, 1916, str. 21-23

⁴ CORREA, Gustavo. El concepto de la fama en el teatro de Cervantes. *Hispanic Review* [online]. 1959, 27(3), str. 286.

počestnost a ctnost staly synonymy: „honra y virtud se convirtieron en conceptos sinónimos“. Celý život Španělů 16. a 17. století se točil kolem cti neboli kolem toho, co v jazyce oné doby toto slovo znamenalo – pověst, reputaci: „Toda la vida de los españoles de los siglos XVI y XVII giraba en torno del honor, o lo que en la lengua de la época significaba lo mismo, en torno a la fama o la reputación.“⁵ Čest tedy nahradilo renomé, dobrá pověst.

Proto většina autorů té doby pokládala „honor“ za ideál, ale v jejich dílech se objevuje „honra“ jako předmět veřejného mínění, něco, na co lze útočit a co lze zničit. Důraz společnosti kladený na veřejné mínění je klíčem k pochopení postoje Španělů Zlatého věku vůči cti a počestnosti. Jejich úsilí o získání a udržení si dobré pověsti se stalo obsesí. Moc a vliv veřejného mínění můžeme shrnout do obávaného termínu „qué dirán“⁶ – „co řeknou lidé“. Rozlišení „honor“ a „honra“ jako „čest“ a „počestnost“ není ovšem jediné, překladatel *Dona Quijota*, Václav Černý, například volí k překladu slova „honra“ termín „čest“.

2.2 Čest a počestnost v době Zlatého věku

Podle José-Carlose Del Amy byla „la honra“, počestnost, bezpochyby nejdůležitějším prvkem Zlatého věku a stala se společným jmenovatelem všech literárních žánrů. Počestnost hrála rozhodující roli například v pikareskním románu.⁷ Pojem počestnost, tak jak se objevuje ve většině literárních děl oné doby, neposkytoval jen důkaz o důležitosti tohoto fenoménu ve společnosti a v životě každého jedince, ale stal se prostředkem k pochopení společenského systému hodnot, který charakterizuje Španělsko na přelomu 16. a 17. století. Américo Castro tento systém popisuje jako přísně kastovní hierarchii založenou na čistotě krve. Počestnost, ač

⁵ DEL AMA, José-Carlos. Honra y opinión pública en la picaresca española. *Aleph*. 41 (142). Manizales, Colombia, str. 1.

⁶ Tamtéž, str. 1.

⁷ Tamtéž, str. 1.

získaná původem, nebyla majetkem jednou provždy. Bylo nutno ji opatrovat prakticky neustále. Získat ji a udržet bylo úkolem na celý život.⁸

„La honra“, počestnost, působila silou zákona, i když nepsaného. Veřejné mínění bylo zároveň strážcem počestnosti, soudcem i vykonavatelem trestu nad těmi, co se proti ní prohřešili. Zákon počestnosti vytvářel až brutální tlak, který podporoval konformismus a nevybočování jedince ze společnosti. Za její urážku bylo nutno prolít krev, což se odrazilo v řadě literárních děl Zlatého věku. Např. *Fuente Ovejuna*, *El alcalde de Zalamea* ale i v *Donu Quijotovi* příběh Claudie Jerónimy. Veřejné mínění tvořilo morální kredit každého člena společnosti. Fakt, že o ctnosti člověka rozhodovalo mínění ostatních, způsobil, že zájem jedince se zúžil pouze na získání a udržení si dobré pověsti, a to za každou cenu. Lidé se chovali ctnostně pouze na veřejnosti a tam, kde mohli získat dobrou pověst. V soukromí morální bariéry padaly. Podle Amy: „La virtud no residía en el ser, sino simplemente en el aparecer“ – „ctnost nespočívala ve skutečnosti, ale ve zdání“.⁹ Čest jako ideál ztrácela na významu, nahradila ji vnější počestnost. Tak jako zdání ctnosti budovalo dobrou pověst, tak i zdánlivé překročení jejích zákonů stačilo k tomu o ni přijít. Pověst pošpiněna v očích veřejnosti znamenala neodvratný pád a společenskou smrt.

2.3 „Honor“ a „honra“ od počátků španělské literatury

Ve Španělsku se objevuje toto téma již v prvních literárních dílech. Ve světské sféře nacházíme pojmy „honra“ – počestnost a „honor caballeresco“ – rytířská čest. Dílo *Poema de Mio Cid* je o ztrátě a znovunabytí počestnosti hlavního hrdiny. Dílo *Poema de Alfonso Onceno* je věnované rytířské pověsti. Stopy rytířské cti můžeme najít v básních „mester de clerecía“ ve 13. století. Zvláště v díle *Apolonio*, *Alexandre* a

⁸CASTRO, Américo. *Cervantes y los casticismos españoles y otros estudios cervantinos*. Madrid: Editorial Trotta, 2002, str. 56.

⁹DEL AMA, José-Carlos. Honra y opinión pública en la picaresca española. *Aleph*. 41 (142), str. 3.

v *Poema de Fernán González*, jejichž protagonisté se stali hrdiny hodnými následování.¹⁰

Ve středověké literatuře, zejména ve vzkvétajících rytířských románech je hnacím motorem děje rytířská čest.¹¹ Don Juan Manuel prohlašuje: „buena fama de los nuestros fechos“ – „dobrá pověst našich skutků“ jako způsob stát se nesmrtelným díky svému konání v díle *Conde Lucanor*.¹²

V renesanci zesiluje kult veřejného mínění jako jednoho z nejvyšších ideálů znovu objeveného jedince. Touha po slávě a dobré pověsti je tématem v *El cortesano* od Castiglioneho, díle ve Španělsku velmi rozšířeném. Gustavo Correa tvrdí, že podle Juana de Enciny byla pověst nejvíce ceněné vlastnictví v rámci celého života. Všechno pozemské pomíjí, kromě pověsti a slávy.¹³ Dobrá pověst se stala jednou ze základních motivací jednání člověka. Počestnost a společenský postih jejího pošpinění vytvořily jedny z nejdůležitějších témat v dramatu 17. století.

¹⁰CORREA, Gustavo. El concepto de la fama en el teatro de Cervantes. *Hispanic Review* [online]. 1959, 27(3), str. 281.

¹¹Tamtéž, str. 281.

¹²CORREA, Gustavo. El concepto de la fama en el teatro de Cervantes. *Hispanic Review* [online]. 1959, 27(3), str. 281

¹³ Tamtéž, str. 282

3. Historie

3.1 Historický kontext doba společnost Zlatého věku

Karel V., vnuk Katolických králů Isabely Kastilské a Ferdinanda Aragonského, od roku 1516 španělský král, byl v roce 1519 zvolen císařem Svaté říše Římské a Španělsko zažilo nebývalý geopolitický rozmach. Díky državám v Itálii, Nizozemí (dnešní Benelux), americkým koloniím a vzdáleným Filipínám se Karel V. stal panovníkem nad územím, nad kterým slunce nezapadalo, se všemi problémy které tento rozkvět latentně přinášel.¹⁴Karlova získaná území se od sebe velmi lišila.Impérium nebylo jednotné jak zeměpisně, tak ani soudržné politicky.Svrchovaný vládce byl jediným poutem, které jej drželo pohromadě.¹⁵

Karel V. ve jménu integrace celého tehdejšího křesťanského světa utápěl obrovské sumy v boji za jeho obranu proti vnějšímu nepříteli, Turkům. Zlato a stříbro, které plynulo ze zámoří,a další příjmy hlavně z Nizozemí a z Kastílie nestačily pokrýt jeho potřeby, a tak si Karel V. musel půjčovat stále větší sumy peněz po celé západní Evropě a těžce se zadlužil.¹⁶

Španělská šlechta se cítila být Karlem přezírána a také klerus se cítil být odstrčen, protože Karel nejdůležitější funkce svěřil cizincům. Šlechta a církve proti Karlovi spojily síly do Svaté Junty a vypověděly poslušnost. Jednota byla však jeho mistrovskou politikou rozložena. Vůdce povstání Karel V. popravil a část šlechty proměnil ve dvořany,kterým zavřel ústa svou štedrostí.¹⁷Císař Karel bojoval i s protestantismem, který vrážel klín do jeho snahy vládnout celistvému křesťanskému světu. V tomto smyslu byl jeho porážkou Augšpurský mír, který legitimizoval protestantství.¹⁸

¹⁴CHALUPA, Jiří. *Španělsko*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Libri, 2010. Stručná historie států, str. 67.

¹⁵ROLDÁN, José Manuel. *Historia de España*. 4. vyd. Madrid: EDI-6, 1983, str. 67.

¹⁶FERRERA, Carlos. *Diccionario de historia de España*. Madrid: Alianza Editorial, 2005, str. 93.

¹⁷CHALUPA, Jiří. *Španělsko*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Libri, 2010. Stručná historie států, str. 69.

¹⁸ROLDÁN, José Manuel. *Historia de España*. 4. vyd. Madrid: EDI-6, 1983, str. 69.

Karel, vyčerpaný, zklamaný a nemocný, nakonec abdikoval ve prospěch svého syna, Filipa II. v roce 1556.¹⁹ Jeho syn zdědil všechny problémy otcova království. Filip II., který se řídil heslem „v první řadě jde o víru“ se rozhodl protestantismus ve své říši vyhladit. Avšak nizozemští kalvíni, kteří přes popravu a jiné represe bojovali za nezávislost, nevzdali, se nakonec dočkali vítězství. Ze sedmnácti nizozemských provincií zůstalo Španělsku jen deset jižních, jako Španělské Nizozemí, zatímco sedm severních provincií pod vlivem Kalvína vyhlásilo nezávislost na Španělsku. Filip II. ve snaze zachránit ohromnou říši, která se mu začínala rozpadat, vydával závratné částky na její udržení. Bohatství, které plynulo ze zámoří, bylo velkým lákadlem pro Anglii, a tak byly španělské lodě, obtěžkané zlatem a stříbrem, napadány hlavně anglickými korzáry, ovšem za benevolentního přihlížení anglické královny Alžběty I.²⁰ Španěly tito piráti doháněli k šílenství a bigotní katolík Filip se navíc nemohl smířit s tím, že protestantská Anglie pomáhala nizozemským povstalcům v boji proti španělské nadvládě. Filip II. tedy vypravil k anglickým břehům Armadu, své dosud neporazitelné loďstvo. Dilem kvůli schopnostem Angličanů, dilem kvůli nepřízní počasí a prudkým bouřím Španělsko utrpělo zdrcující porážku.²¹

Co se týká ekonomiky, Filip II. již při své inauguraci vyhlásil první státní bankrot. Po smrti panovníka příjmy královské pokladny činily 10 milionů dukátů, zatímco dluh dosahoval závratných 68 milionů.²² Španělsko se propadalo do bída.

Ve Španělsku se vykristalizovaly tři základní společenské kasty. Šlechta, kam patřili i rytíři, duchovenstvo a „pecheros“, jediná, kteří byli nuceni odvádět panovníkovi daně.²³

Šlechta a duchovenstvo byly společenské kasty, do kterých chtěl každý patřit kvůli privilegiím, kterých tato vrstva požívala. Pohrdali prací, což bylo v dlouhodobém horizontu fatální pro sociální a ekonomickou situaci ve Španělsku. Tyto sociální skupiny

¹⁹ Tamtéž, str. 71.

²⁰ CHALUPA, Jiří. *Španělsko*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Libri, 2010. Stručná historie států, str. 78-81

²¹ CHALUPA, Jiří. *Dějiny Španělska v datech*. Praha: Libri, 2011, str. 174-175.

²² ROLDÁN, José Manuel. *Historia de España*. 4. vyd. Madrid: EDI-6, 1983, str. 71.

²³ FERRERA, Carlos. *Diccionario de historia de España*. Madrid: Alianza Editorial, 2005, str. 417.

byly neproduktivní, tyly z bohatství, které pramenilo z rozsáhlého impéria a samozřejmě z amerických kolonií.²⁴

Španělskem ale bohatství jen protékalo. Mělo sice „Las Indias“, ale samo se stalo „Las Indias“ pro země, které prozíravě vsadily na rozvoj průmyslu, obchodu a služeb, jako Anglie či Francie a Nizozemí. Ve Španělsku se naproti tomu nerozvíjel průmysl a nevznikala buržoazie, bohatá šlechta a duchovní jen utráceli za luxusní zboží, které se importovalo. Proto země zůstávala chudá, ač byla bohatá.²⁵

Vznikaly nepotřebné úřady patřící ke španělskému dvoru. Ve Španělsku se stalo okřídlené heslo „Iglesia, mar y casa real“ – „církev, zámoří a královský dvůr“, které byly zásadními zdroji bohatství.²⁶ Kdo chtěl zbohatnout, přiživil se právě z těchto zdrojů.

3.2 Rytíři nositeli cti

Nositeli cti byli především rytíři - „los hidalgos“. Prvopočátek španělské šlechty spadá do doby invaze muslimů na Iberský poloostrov. V 8. století, kdy se začaly tvořit klany a rody, vznikla válečná šlechta ze smísení staré šlechty románsko-vizigótské a válečných rodů z Pyrenejí a také Basků. Mnoho rodin získalo šlechtický titul díky kořenům sahajícím hluboko do historie. Ruku v ruce s dobýváním území obsazeného muslimy probíhalo i opětovné osídlování země. Ta připadla právě šlechtě.²⁷

Rozsáhlé pozemky a tituly různé hierarchie získávaly rody během staletí díky službě králi. Tento titul byl dědičný jako takzvaná „hidalguía“ – „hidalgo“ – „hijo de algo“. „Algo“ v tomto smyslu znamenalo statky, bohatství.

Rytířský zákon, jehož základním stavebním kamenem byl pojem čest, vytvářel ideál dobrého rytíře jak v boji, tak v životě. „Buen caballero“ se stal příkladem hodným následování všemi společenskými skupinami. Slovo rytíře nemohlo být nikdy odvoláno a bylo vznešeným závazkem pravého rytíře. Úkolem rytíře bylo bojovat za

²⁴CHALUPA, Jiří. *Španělsko*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Libri, 2010. Stručná historie států, str. 75.

²⁵ Tamtéž, str. 85-86.

²⁶CHALUPA, Jiří. *Španělsko*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Libri, 2010. Stručná historie států, str. 74, 75.

²⁷ROLDÁN, José Manuel. *Historia de España*. 4. vyd. Madrid: EDI-6, 1983, str. 33.

spravedlnost, na obranu víry, chránit slabé a trestat urážku způsobenou ženě. Žít a zemřít jako rytíř zvyšovalo společenskou prestiž. Povinností rytíře bylo vydržovat koně a zbroj, cvičit se v boji a jít do války, jakmile ho povolal panovník. Za to vyšší i nižší šlechtici požívali mnohých privilegií. Byli osvobozeni od přímých daní, nemohli být, až na výjimky, podrobeni útrpnému právu. Nemohli být vězněni pro dluhy, pokud přece jen byli vězněni, pak ve speciálních vězeních a trest nesměl poškodit jejich čest. V případě velkého prohřešku mohli být souzeni pouze králem, nesměli být pověšeni, ale měli privilegium být s'tati.²⁸

Rytíři patřící mezi šlechtu byli buď bohatí a měli vazaly, kteří jim platili a za to byli pod jejich ochranou, nebo byli chudí, nicméně i tak požívali privilegií. Obě skupiny svorně opovrhovaly prací. V souladu s privilegiem se rozšířilo opovrhování fyzickou prací, která byla považována za bídnu, špinící čest a důstojnost. Být „hijo de algo“, i když z chudých poměrů, znamenalo mít šanci stoupat na společenském žebříčku, znamenalo mít privilegia, neplatit daně a mít rytířskou čest. Tento přístup měl naprosto devastující konsekvence na ekonomickou situaci tehdy ještě mocného španělského imperia. Již v roce 1541 bylo v království Kastilie a León 781 582 plátců daní neboli pracujících a 108 358 rytířů. Jinými slovy 13 procent rodin neplatilo daně ani nepracovalo.²⁹

V předmluvě k románu *Lazarillo z Tormesu* Oldřich Bělič praví: „Kvůli ekonomické krizi, drobná šlechta již nenacházela bezpracnou obživu na svých nevelkých usedlostech (často neměla ani ty), a poněvadž se štítila práce, vytvořila početný štáb příživníků, kteří žili buď z řemesla válečného, z koloniálních dobrodružství, nebo se ucházeli o státní službu a rozmnožili tak beztoho již zbytnělý a těžkopádný administrativní aparát, skrz na skrz prolezlý korupcí. Ale hidalgů bylo příliš mnoho, než aby se teplých místech dostalo na všechny a tak se stal chudý, hladový, vychrtlý a přitom netýkavě hrdý hidalgo jednou z nejtypičtějších postav období habsburské monarchie a renesanční literatury.“³⁰ S tímto typem se můžeme setkat

²⁸CHALUPA, Jiří. *Španělsko*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Libri, 2010. Stručná historie států, str. 75.

²⁹DEL AMA, José-Carlos. Honra y opinión pública en la picaresca española. *Aleph*. 41 (142), str. 2.

³⁰*Život Lazarilla z Tormesu, jeho příhody a nehody*. 2. vyd. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, 1953, str. 11.

v *Lazarillovi z Tormesu*. A Alonso Quijano? Podle šlechtické hierarchie byl „hidalgem“, který patřil k nižší šlechtě bez titulu, ovšem ze starobylého rodu a kvůli skrovnému majetku bylo jeho postavení nižší než stav rytíře, „caballero“, a vyšší než zbrojnoše, „escudero“, na společenském žebříčku.³¹

³¹ALTAMIRANO FLORES, Federico. La ilusión y desilusión de la promoción social de don Quijote. *Dialogía*. 2006, (1), str. 101.

3.3 Cristianos viejos

„Cristiano viejo“ nebo „cristiano puro“ – „starý“ a „čistý křesťan“, vznikl jako ideologický koncept v 15. století ve Španělsku, který měl v úmyslu vymezit křesťanské obyvatelstvo Španělska proti tzv. „cristianos nuevos“, „novým křesťanům“, židovským a maurským konvertitům ke křesťanské víře. Starí křesťané byli nositeli počestnosti a pravověrného křesťanství. Být počestný znamenalo vlastnit morální kvality jako ctnost, dobrotu, mravnost a upřímnost. Je zajímavé, že tyto hodnoty nerozhodovaly o tom, kdo bude počestný a kdo ne, ale naopak, ctnosti byly přidělovány automaticky těm, kteří svým původem si počestnost nárokovali.³² Rigidní španělská společnost v době Zlatého věku byla rozdělena do systému kast, v přísné společenské hierarchii. Postavení bylo dáno tím, do jaké rodiny se člověk narodil. Původ určoval osud každého jednotlivce.

Společenské postavení starých křesťanů popisuje v románu o donu Quijotovi, Dorotea, když hovoří o svých rodičích:³³[...] jsou sedláky, lidmi prostými, bez příměsku krve nehodné a jak se říká starými křesťany. Jsou tak zámožní, že jim jejich bohatství a nádherný způsob života bezmála opatřuje jméno zemanů, ba i rytířů“.³⁴

Fenomén „starých“ a „nových“ křesťanů nesmiřitelně rozdělil španělskou společnost na několik staletí.³⁵ Pravidla čistoty krve vydržela v určité formě až do roku 1865, kdy byla zákonem odvolána.³⁶

3.4 Cristianos nuevos

Ve 14. století rostla nenávist křesťanů vůči židům. Židé byli obviňováni z recese a z dalších pohrom.³⁷ Tuto nenávist podněcoval i arcijáhen z Eciji, Ferrand Martínez. V letech 1377-78 při svých kázáních požadoval zbourání 23 synagog

³² DEL AMA, José-Carlos. Honra y opinión pública en la picaresca española. *Aleph*. 41 (142), str. 3

³³ LOSADA GOYA, José Manuel. Honor y pureza de sangre en el Quijote. *ACTAS II - ASOC. CERVANTISTAS*. Centro Virtual Cervantes, str. 400.

³⁴ CERVANTES SAAVEDRA, Miguel. *Důmyslný rytíř Don Quijote de la Mancha*, Praha: Odeon, 1966, 1. díl, kap. XXVIII, str. 175, v originále: „[...] son labradores, gente llana, sin mezcla de alguna raza malsonante, y como suele decirse, cristianos viejos, ranciosos, pero tan ricos, que su riqueza y magnífico trato les va poco a poco adquiriendo nombre de hidalgos, y aún de caballeros.“

³⁵ CHALUPA, Jiří. *Inkvizice: stručné dějiny hanebnosti*. Praha: Aleš Skřivan ml., 2007, str. 49.

³⁶ FERRERA, Carlos. *Diccionario de historia de España*. Madrid: Alianza Editorial, c2005, str. 335.

³⁷ BEL BRAVO, María Antonia. *Sefarad: los judíos de España*. Madrid: Sílex, c1997, str. 151.

v Seville, protože podle něj byly vybudovány protiprávně. Také žádal vykázání židů do jedné čtvrti, aby nepřišli do styku s křesťany.³⁸

Židům bylo zakazováno vykonávat jejich tradiční profese, jako byl kupec, lékař apod. Byla jim připisována patologická lakota, špína, paktování se s ďáblem, rituální vraždy.³⁹

Tváří v tvář nenávistné kampani se mnozí židé rozhodli konvertovat ke křesťanství, aby tak vyřešili svou situaci. Ke konverzi se uchýlila více než třetina všech židů na poloostrově, asi 200 tisíc. Obrácení na víru tak velkého počtu lidí v krátkém čase bylo ojedinělým jevem, který měl v budoucnu negativní konsekvence. Těmto židům se začalo říkat „cristianos nuevos“ – „noví křesťané.“⁴⁰

Konvertité však většinou i nadále tajně praktikovali židovskou víru a díky konvertování ke křesťanství, mohli dále vykonávat své typické profese: finančnictví a lichvu. Nadále hromadili jmění a navíc se začali podílet na vládě měst i celého království, takže křesťanům vlastně začali vládnout. Konvertité dokonce dosáhli vysokých postů v církvi.⁴¹

Staří křesťané se začali vymezovat vůči konvertitům svou křesťanskou krví, kterou nadřadili nad „špinavou“ židovskou či maurskou krev. K osvědčení čistoty bylo zapotřebí prokázat čistotu krve u všech čtyř prarodičů, tedy bez příměsi krve židovské či maurské.⁴² Takzvané „cuatro costados“ smazávalo nečistý původ.

Noví křesťané začali být nazýváni „marranos“ a byli podezírání z neupřímné konverze. Pronásledování židů se přetavilo v pronásledování konvertitů.⁴³

³⁸BEL BRAVO, María Antonia. *Sefarad: los judíos de España*. Madrid: Sílex, c1997, str. 153.

³⁹CHALUPA, Jiří. *Inkvizice: stručné dějiny hanebnosti*. Praha: Aleš Skřivan ml., 2007, str. 48.

⁴⁰VINCENT, Mary a Robert A. STRADLING. *Svět Španělska a Portugalska*. Vyd. 1. Praha: Balios, 1997, str. 61.

⁴¹BEL BRAVO, María Antonia. *Sefarad: los judíos de España*. Madrid: Sílex, c1997, str. 153.

⁴²Tamtéž, str. 234.

⁴³KAMEN, Henry. *La Inquisición española: una revisión histórica*. Barcelona: Editorial Crítica, 1999, str. 17.

Vyřešit problém s konvertity se rozhodl královský pár Isabela Kastilská a Ferdinand Aragonský. V roce 1480 založili instituci, jejíž jedinou náplní bylo postihování konvertitů, kteří tajně praktikovali židovskou víru–inkvizici.⁴⁴

Tomás de Torquemada, hlavní inkvizitor, přesvědčil královský pár o nutnosti vypuzení židů ze země. Isabela Kastilská a Ferdinand Aragonský nakonec 31. března 1492 vydali dekret o vyhnání židů. Do 31. července měli židé možnost buď konvertovat ke křesťanské víře, nebo odejít z Kastílie a Aragonu. Odchod židů ze Španělska měl dalekosáhlé ekonomické důsledky.⁴⁵

3.5 Pícaros

První slovník Academia Española z roku 1726 definuje píkara jako „bajo, ruin, doloso, falta de honra y vergüenza“⁴⁶ – „nízký, podlý, podvodný, beze cti(či počestnosti)a studu.“

Oldřich Bělič v předmluvě k českému vydání *Lazarilla z Tormesu* píše, že za Karla V. se krize feudalismu ve Španělsku stala chronickým jevem. Jedním z důsledků bylo to, že početné složky obyvatelstva země, které rozklad středověkého feudalismu uvolnil a uvedl do pohybu, nenacházely možnost nového začlenění. A tak ve Španělsku rostla armáda žebráků a tuláků.⁴⁷

Stejně tak, jako na jedné straně rostl počet neproduktivních sociálních skupin, šlechty a kléru, rostla na druhé straně také skupina lidí na okraji společnosti, píkarové, žebráci, povaleči.⁴⁸

⁴⁴KAMEN, Henry. *La Inquisición española: una revisión histórica*. Barcelona: Editorial Crítica, 1999, str. 23.

⁴⁵Tamtéž, str. 25.

⁴⁶FREIXA, Omer. Los pícaros en la España del siglo de oro: Estudio de la picaresca como fenómeno histórico y social de la España Moderna. *Red SAFE WORLD-Historia* [online]. 2012, str. 13.

⁴⁷*Život Lazarilla z Tormesu, jeho příhody a nehody*. 2., (ve SNKL 1.) vyd. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, 1953, str. 11.

⁴⁸FERNÁNDEZ ÁLVAREZ, Manuel a Ana DÍAZ MEDINA. *Historia de España*. Madrid: Ed. Gredos, 1987, str. 160-162.

V předmluvě ke knize *Novela picaresca española* stojí, že píkaro byl svého druhu parazit, ale šlechta a církev, na kterých cizopasil, ho neodmítaly. Potřebovaly píkara stejně tak, jako píkaro potřeboval je. Tato symbióza vytvořila nejistou, ale trvalou rovnováhu tehdejší společnosti.⁴⁹

Píkarové zaplavili velká města a vytvořili prostředí nebezpečí a strachu. Byli to falešní hráči, zloději všeho druhu, žebráci simulující různé nemoci, paraziti, kteří nebyli přivykli práci a žili z různých úsluh.⁵⁰ Píkaro, produkt Španělska 16. a 17. století, se proměnil v literární archetyp v době Zlatého věku. Jeho prvním představitelem se stal Lazarillo, hrdina prvního pikareskního románu.

V díle *Lazarillo z Tormesu* z roku 1554 anonymní autor projevil kritický pohled na tehdejší společnost. Lazarillo usiluje o získání postavení, které by mu zaručilo počestnost, nejde mu o čest jako takovou. Význam slova čest byl vyprázdněn.

Pikareskní literatura, na jedné straně velmi otevřená a pravdivá, což samo o sobě přinášelo naději, byla na druhou stranu kvůli problémům, které otvírala, velmi pesimistická. Svět není takový, jaký se zdá být.

⁴⁹*Novela picaresca española*. Col. dirigida por Dámaso Alonso. 1. ed. Barcelona: Noguer, 1974, str. 13.

⁵⁰FREIXA, Omer. Los pícaros en la España del siglo de oro: Estudio de la picaresca como fenómeno histórico y social de la España Moderna. *Red SAFE WORLD-Historia* [online]. 2012, str. 6 a 30-31.

4. Humanista Erasmus Rotterdamský a Španělsko

4.1 Erasmus Rotterdamský a jeho vliv ve Španělsku

Po středověké rigidní scholastice v křesťanské Evropě, přichází renesance, obrat v mnoha aspektech poznání a života. Tyto změny se projevily v novém pojetí lidské bytosti jako výchozího bodu a centra filosofického bádání. Humanismus pojal člověka jako protagonistu ve všech dimenzích: umělecké, literární, sociální, politické atd.⁵¹

S touto filosofií se setkáváme i na dvoře španělského krále Karla V. Ne náhodou se stal Karlovým mentorem Erasmus Rotterdamský, myslitel, který se vyjadřoval k problémům politiky, morálky a náboženství.

Erasmus pochopil, že odpovědnost za dobro i zlo, které se děly lidským bytostem, mají ony samy a ne Bůh, jak se všeobecně soudilo ve středověku.⁵²

V první čtvrtině 16. století byl Erasmus ve Španělsku velmi oblíbený, i když nikdy neměl v úmyslu Španělsko navštívit. Byl však velmi respektovaný učenici a králem Karlem V. a to do té míry, že hlavní inkvizitor Alonso Manrique, arcibiskup sevillský, ho hájil před útoky náboženských řádů. Za jeho života (zemřel v roce 1538) Erasmovy knihy kolovaly volně po Španělsku a bylo zakázáno psát proti humanistovi z Rotterdamu. V duchovních kruzích se dokonce říkalo: „kdo mluví špatně o Erasmovi je buď mnich, nebo osel.“⁵³

Erasmus požadoval více svobody myšlení. Nebojoval však proti daným církevním dogmatům, šlo mu o morálku duchovních a celé společnosti.

Po Tridentském koncilu se katolická církev rozhodla potírat protestantismus. Vrací se dogmatické myšlení, jediný uznávaný výklad světa. Doba Erasma Rotterdamského je pryč.

⁵¹PALACIO RADA, Jaime. Sobre la exhortación a la reflexión en el Elogio de la Locura de Erasmo de Rotterdam. *Revista de Filosofía (Universidad de Zulia)*, 2004, str. 1.

⁵² Tamtéž, str. 1.

⁵³CASTRO, Américo. Recordando a Erasmo de Rotterdam. *Teresa la Santa y otros ensayos*. Alianza Editorial, 1982, str. 1. „Quién habla mal de Erasmo, o es fraile o es asno.“

Nicméně úpadek vlivu Erasma na Španělsko, neznamenal vymizení jeho myšlenek v prostředí španělských intelektuálů na přelomu 16. a 17. století. Vysvětlením je fakt, že přes zákaz Erasmových knih ve španělštině je učenci četli tajně v latině. Jeden z učitelů Miguela de Cervantese, Juan López de Hoyos, byl velkým Erasmovým příznivcem. V jeho knihovně se našly tři Erasmovy knihy.⁵⁴

4.3 Chvála bláznivosti, kritika neřesti a dvojí tváře společnosti

Erasmus Rotterdamský nemilosrdně odkryl neřesti, které soužily společnost, ve svém díle *Chvála bláznivosti*. Jeho vypravěčka, Bláznivost, je shrne hned první větou: „Bláznivost má rodiče Bohatství a Mládí a jeho služebné a kojné jsou Opilost, Nevzdělanost, Sebeláska, Lichotivost, Zapomnění, Lenost, Rozkoš, Šílenost, Poživačnost, Masopust, Hluboký spánek a pomocí tohoto věrného služebnictva ovládám celý svět.“⁵⁵ Vypravěčka Bláznivost je centrem neřesti, ale zároveň i ta, která odkrývá dvojí tvář společnosti. „Všechny věci tohoto světa mají [...] dvojí, vzájemně zcela odlišnou tvářnost. Tak například to, co na první pohled je smrt, při hlubším pohledu se ukáže jako život a opačně, co je život, je vlastně smrt., co krása, to ošklivost [...] co hanba, to sláva, co učenost, to nevzdělanost, co síla, to slabost, co urozenost, to nízkost [...] Kdyby se někdo pokusil strhnout masky hercům, zrovna když provozují na jevišti nějakou hru, a ukázat divákům jejich skutečnou vlastní tvář, nepokazil by tím celou hru a nezasloužil by si, aby ho všichni kamením hnali z divadla? Jako šílence? Vždyť by tím náraz před očima diváků vystala zcela nová podívaná: kdo byl před chvílí ženou, je teď mužem [...] kdo byl dosud králem, je rázem otrokem, a kdo byl předtím bohem, mžikem oka je nepatrným človíčkem [...] co jiného je celý lidský život než jakási divadelní hra, v níž každý vystupuje s jinou maskou, její pokrytectví hraje svou roli tak dlouho, dokud ho režisér neodvolá z jeviště.“⁵⁶ Erasmus těmito slovy názorně popisuje pokrytectví své doby.

⁵⁴OSTERC, Ludovik. *El pensamiento social y político del Quijote: interpretación histórico-materialista*. UNAM, 1988, str. 191.

⁵⁵Erasmus Rotterdamský: *Chvála bláznivosti*, přel. R. Mertlík a J. Hejnic, Edice Prameny. Praha: Mladá fronta, 1986, str. 18.

⁵⁶ Tamtéž, str. 33.

Klíčovým prvkem *Chvály bláznivosti* je sama Bláznivost. To, že se Erasmus uchýlil k takové postavě, mu dovolilo sdělit mnohé pravdy. Dílo končí větou: „Nezapomeňte také na to vzácné privilegium bláznů, že jen oni ve své prostoduchosti smějí být pravdomluvní a co je chvályhodnější než pravda?“⁵⁷ Zde se projevila dvojznačnost Erasmovy protagonistky, na jedné straně dcera a paní všech neřestí, na druhé straně jediná, která si mohla dovolit díky svému postavení „bufona“ říci pravdu. Na stejném principu bude založen i *Don Quijote*, můžeme se tedy domnívat, že romanopisec Miguel de Cervantes byl *Chválou bláznivosti* inspirován.

⁵⁷ Erasmus Rotterdamský: *Chvála bláznovství*, přel. R. Mertlík a J. Hejnic, Edice Prameny. Praha: Mladá fronta, 1986, str. 42.

5. Lazarillo z Tormesu

5.1 První pikareskní román

Do věku románů milostných a rytířských, při kterých mladí muži snili stát se Amadisem a dívky býti Orianou, vpadá první pikareskní román, jehož hrdina, Lázaro, se nepodobá ani vzdáleně těmto neobyčejným hrdinům, ale naopak již svým jménem evokuje člověka ubohého. Nepochází z neznámých světů, Bretaně či Makedonie, ale z vesnice blízko Salamanky, kterou každý Španěl zná. Mluví jazykem, kterým se mluví po ulicích, dvojsmyslně, s ironií. Kdo by snil stát se Lázařem? Hladovým otrhaným a bitým hrdinou. Není pochyb, tento krátký román je skutečnou a děs nahánějící revolucí.⁵⁸

Román, jehož plné jméno zní *Život Lazarilla z Tormesu, jeho příhody a nehody* byl vydán anonymně v Alcalá de Henares v roce 1554. Název v originále zní „*La vida de Lazarillo de Tormes y de sus fortunas y adversidades*“.

Autor knihy dal čtenáři možnost poznat různé aspekty španělské společnosti své doby, a to především z pohledu vrstvy vyděděné, stojící na okraji společnosti. Právě proto byl tento pohled tak cenný. Odhalil pronikavě rub lesklé stavby světovládné španělské říše za panování císaře Karla V. (1516 – 1555).⁵⁹

Úkolem pikareskního románu bylo odhalovat rozpory a zhoubnost daného společenského řádu.⁶⁰ Inkvizice si záhy uvědomila ideologickou nebezpečnost „*Lazarilla*“ a již v roce 1559 ho dala na index zakázaných knih. Jeho opětované vydávání povolila teprve v roce 1573 po důkladném proškrtání všech míst, která považovala za nepřátelská. Tento „*Lazarillo castigado*“ byl pak díky bdělosti inkvizice vydáván ve Španělsku ještě po několik století.⁶¹

⁵⁸ *Novela picaresca española*, 1. ed. Barcelona: Noguer, 1974, str. 37-40.

⁵⁹ *Život Lazarilla z Tormesu, jeho příhody a nehody*. 2., (ve SNKL 1.) vyd. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, 1953, str. 7.

⁶⁰ Tamtéž, str. 15.

⁶¹ *Život Lazarilla z Tormesu, jeho příhody a nehody*. 2., (ve SNKL 1.) vyd. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, 1953, str. 18.

Není vyloučeno, že obavou před inkvizicí lze vysvětlit i anonymitu díla. Bylo by jinak těžko pochopitelné, že by se k autorství nehlásil spisovatel knihy tak slavné, jako byl „*Lazarillo*“. Zcela jistě bylo dílo vysoce aktuální a nešlo jen o příběh nebohého píkara, ale o břitkou studii doby renesance, se všemi palčivými problémy, které tato doba kriticky otevřela.

V knize *Novela picaresca española* najdeme zajímavou definici píkara. Píkaro je stoik, který ví, že svět je zlý a nespravedlivý, ale ani se nepokouší změnit ho, protože se bojí, že jakákoliv změna bude k horšímu. Lépe s ničím nehýbat – to by mohlo být motto, kterým se píkaro řídí. Píkaro se jen snaží žít (nebo nezemřít). A v hloubi duše sní o tom, že jednou přestane být píkarem, nebo alespoň tak nebude vypadat.⁶² Jeho hlavní touhou je stát se počestným.

5.2 Život Lazarilla z Tormesu

Do společnosti, která čest jen předstírá, se rodí Lazarillo. Jsme svědky proměny čisté dětské duše v toho, kdo pochopil pravidla hry. Nechce se stát nikým jiným než tím, čím jsou ostatní. Píkaro Lázar, ač v celém díle slovo píkaro ani jednou nepadne, v předmluvě sám sebe hodnotí takto: „[...] já pak přiznávaje, že nejsem světlejší svých bližních.“⁶³

V době *Lazarilla* byl původ zásadní pro další život. Společenské kasty byly jasně vymezeny, bylo takřka nemožné překonat jejich hranice. Člověk se rodil počestný, či nikoliv. Lazarillův osud byl předem dán jeho původem. Proto tak usiloval o to dostat se mezi počestné občany. Lazarillo se nesmíruje s osudem, nechce zůstat na posledním stupínku pomyslného žebříčku společnosti a snaží se svůj osud zvrátit k lepšímu: „Jakou ctností je umět se povznést, je-li člověk nízkého původu, a jakou neřestí je klesnouti, je-li člověk vysoce postaven“.⁶⁴ Lazarillo není revolucionář, nechce měnit

⁶²*Novela picaresca española*. Col. dirigida por Dámaso Alonso. 1. ed. Barcelona: Noguer, 1974, str. 16.

⁶³*Život Lazarilla z Tormesu, jeho příhody a nehody*. 2., (ve SNKL 1.) vyd. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, 1953, str. 32. V originále: „[...] que, confesando yo no ser más sancto que mis vecinos.“ *Lazarillo de Tormes*. Edición de Francisco Rico. Madrid, 2003, str. 8.

⁶⁴*Život Lazarilla z Tormesu, jeho příhody a nehody*. 2., (ve SNKL 1.) vyd. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, 1953, str. 36. V originále: „cuánta virtud sea saber los hombres subir siendo bajos, y

svět, chce to, co chtějí ostatní, mít své místo ve společnosti. Nechce se lišit. Nepotřebuje pravou čest, ale jde mu o počestnost, která je nutná k přežití.

V předmluvě anonymní autor předznamenává fakt, že ti, kteří se narodili nepočestní, musí o počestnost usilovat. „[...] ti, kdož urozenost a bohatství zdědili, uvážili, jak málo je to jejich zásluhou, neboť osud jim byl přízniv, mnohem více učinili ti, kteří, ač štěstí jim nepřálo, se přece šťastně dostali do přístavu, úporně a obratně veslující.“⁶⁵ K tomuto závěru dochází postava Lázara po řadě zkušeností. Klíčový moment pro jeho mentální vývoj, autor vyjádřil ve dvou po sobě jdoucích scénách, které stojí v ostrém kontrastu. Při loučení se svou matkou, která mu říká: „Synu, vím, že tě již nespátřím, snaž se býti dobrým člověkem a Bůh tě provázej.“⁶⁶ A poté, kdy ho uhodí jeho nový pán, slepec, který mu řekne: „Hlupáku, pamatuj si, že slepcův kluk musí být ještě kapánek chytřejší než sám ďábel.“⁶⁷ A Lazarillo si povzdechne: „Zdálo se mi, že se v tom okamžiku probouzím z dětské prostoduchosti, v níž jsem dosud žil. [...] musím zbystřit zrak, dávat si pozor a hledět, jak bych se protloukl, poněvadž jsem odkázán sám na sebe.“ „[...] po Bohu vděčím za svůj život nejvíce jemu, ač byl slepý, otevřel mi oči a poučil mne na cestu životem.“⁶⁸ Anonymní autor zde ve zkratce vyjádřil zlomový moment svého antihrdiny, kdy se z nevinného dítěte mění v poučeného, cynického člověka.

dejarse bajar siendo altos, cuánto vicio“. *Lazarillo de Tormes*. Edición de Francisco Rico. Madrid, 2003, str. 24.

⁶⁵ Tamtéž, str. 32. V originále: „Los que heredaron nobles estados, cuán poco se les debe, pues Fortuna fue con ellos parcial, y cuánto más hicieron los que, siéndoles contraria, con fuerza y maña remando salieron a buen puerto.“ *Lazarillo de Tormes*. Edición de Francisco Rico. Madrid, 2003, str. 11.

⁶⁶ Tamtéž, str. 35. V originále: „Hijo, ya sé que no te veré más. Procura de ser bueno y Dios que guíe.“ *Lazarillo de Tormes*. Edición de Francisco Rico. Madrid, 2003, str. 22.

⁶⁷ Tamtéž, str. 35. V originále: „Necio, aprende, que el mozo del ciego un punto ha de saber más que el diablo.“ *Lazarillo de Tormes*. Edición de Francisco Rico. Madrid, 2003, str. 23.

⁶⁸ Tamtéž, str. 35-36. V originále: „Parescióme que en aquel instante desperté de la simpleza en que, como niño, dormido estaba [...] me cumple avivar el ojo y avisar, pues solo soy, y pensar cómo me sepa valer [...] después de Dios, éste me dio la vida y, siendo ciego, me alumbró y adestró en la carrera de vivir.“ *Lazarillo de Tormes*. Edición de Francisco Rico. Madrid, 2003, str. 23-24.

Lázaro se rozvíjí prostřednictvím svých zkušeností s pokrytectvím, krutostí, zneužíváním. Je vržen do světa, kterému čelí sám tváří v tvář a začíná poznávat prostřednictvím svých pánů, co je pokrytectví a totální nepřítomnost soucitu.⁶⁹

Autor vykresluje tehdejší pikareskní svět postavami, které se stanou Lazarillovými pány. Po slepci to je lakotný a krutý kněz, chudřas hidalgo, milosrdný bratr, který je stále mimo klášter a libuje si ve světských záležitostech, a dále prodavač odpustků. Autor postavami Lazarillových pánů mapuje základní lidské hříchy.

5.3 Chudý rytíř a počestnost

Třetí traktát o službě Lazarilla u chudého šlechtice rozvíjí dvě témata. Bere si na mušku chudého hidalga jako příklad společenské kasty velmi typické pro tehdejší dobu. A je zároveň o soucitném postoji Lazarilla vůči chudému šlechtici, kdy se projeví světlá stránka Lazarillovy osobnosti.

V předmluvě k *Lazarillovi* píše O.Bělič: V postavě chudého hidalga nám autor „*Lazarilla*“ vykreslil jednoho z nejtypičtějších příživníků své doby. Jeho představy o šlechtické cti mu zakazovaly jakoukoliv produktivní práci, ale zapovídaly také přiznat vlastní bídu, což ho nutilo zachovat si, i za cenu značného osobního utrpení, zdání důstojnosti a mohovitosti.

Anonymní autor *Lazarilla z Tormesu* ironicky líčí rytířovu představu o tom, co je rytířská čest: „Jsi ještě chlapec [...] a nerozumíš věcem cti, ve které je dnes veškeré bohatství slušných lidí. Věz tedy, že jsem, jak vidíš, pouhý hidalgo [...] hidalgo kromě Boha a krále není nikomu ničím povinen, a není správné, aby urozený člověk byť i jen v nejmenším slevil s vážností ke své osobě.“⁷⁰ Povšimněme si, že autor používá

⁶⁹DE RIVERS, Georgina Sabat. 1980. La moral que Lazaro nos propone. *MLN*. 95(2), 233-251 DOI: 10.2307/2906614, str. 240.

⁷⁰*Život Lazarilla z Tormesu, jeho příhody a nehody*. 2., (ve SNKL 1.) vyd. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, 1953. Světová četba (SNKLU), str. 73-74. V originále: „Eres mochacho [...] y no sientes las cosas de la honra, en que el día de hoy está todo el caudal de los hombres de bien. Pues te hago saber que yo soy, como vees, un escudero, más vótete a Dios. [...] Que un hidalgo no debe a otro que a Dios y al rey nada, ni es justo, siendo hombre de bien, se descuide un punto de tener en mucho su persona.“ *Lazarillo de Tormes*. Edición de Francisco Rico. Madrid, 2003, str. 99.

termín „honra“, který je přeložen O. Běličem jako „čest“. Z toho vyplývá, že pojem „honra“ nelze přeložit jen jediným výrazem.

Hidalgo se podřizuje bez sebemenších pochybností zákonům veřejného mínění, které ho odsuzují žít o hladu, v bídě. Když Lazarillo slyší sousedy hovořit o smrti jako o domu chmurném a temném, kde nikdy nejedí a nepijí, myslí si, že mluví o domě svého pána. José-Carlos del Ama ve svém díle *Honra y opinión pública en la picaresca española* upozorňuje na konformismus chudého rytíře, který způsobuje, že svou situaci hodnotí jako normální a správnou. Tvrdí, že: „[...]cpáti se náleží vepřům, lidé dobře vychováni však mají jíst umírněně.“⁷¹ To, co on považuje za „jíst umírněně“, ovšem Lazarillo považuje za umírání hladu.⁷²

Lazarillo nechápe chudého rytíře, jeho postoj mu připadá absurdní. Proto říká: „Ó pane, kolik takových jich asi chodí po světě, kteří pro to, co o nich řeknou lidé, snášejí více, než by byli ochotni trpět pro tebe.“⁷³ „[...]byl bych si přál, aby nebyl tak domýšlivý a aby poněkud slevil se svých hrdopyšných představ. [...] Nevím, kam a kudy chodil a co jedl. Ale kdybyste ho přitom byli viděli, jak přichází v poledne po ulici s hrdě vzpřímeným tělem, štíhlejší než čistokrevný chrt! A kvůli tomu nesmyslu, kterému říkají čest, si vzal slámku, ač ani slámy nebylo v domě dostatek, a postavil se do dveří, páraje se v zubech, mezi nimiž nic neměl.“⁷⁴ Lazarillo nechápe, proč se chudý rytíř řídí společenskými normami, když stojí na posledním stupínku a umírá hladu.⁷⁵

⁷¹ Tamtéž, str. 61. V originále: „[...] el hartar es de los puercos, y el comer regladamente es de los hombres de bien.“ *Lazarillo de Tormes*. Edición de Francisco Rico. Madrid, 2003, str. 77.

⁷² DEL AMA, José-Carlos. *Honra y opinión pública en la picaresca española*. *Aleph*. 41 (142), str. 2.

⁷³ *Život Lazarilla z Tormesu, jeho příhody a nehody*. 2., (ve SNKL 1.) vyd. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, 1953. Světová četba (SNKLU). Str. 65. V originále: „Oh, Señor, y cuántos de aquestos debéis Vos tener por el mundo derramados, que padescen por la negra que llaman honra lo que por Vós no sufrirían.“ *Lazarillo de Tormes*. Edición de Francisco Rico. Madrid, 2003, str. 84.

⁷⁴ *Život Lazarilla z Tormesu, jeho příhody a nehody*. 2., (ve SNKL 1.) vyd. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, 1953. Světová četba (SNKLU), str. 69-70. V originále: „Sólo tenía dél un poco de descontento, que quisiera yo que no tuviera tanta presunción mas que abajara un poco su fantasía con lo mucho que subía su necesidad [...] no sé yo cómo o dónde andaba y qué comía. Y velle venir a mediodía la calle abajo, con estirado cuerpo, más largo que galgo de buena casta! Y por lo que toca a su negra que dicen honra, tomaba una paja, de la que aun asaz no había en casa, y salía a la puerta escarbando los que nada entre sí tenían.“ *Lazarillo de Tormes*. Edición de Francisco Rico. Madrid, 2003, str. 92-94.

⁷⁵ DE RIVERS, Georgina Sabat. 1980. La moral que Lázaro nos propone. *MLN*. 95(2), str. 241.

Lazarillo šlechtice živí tím, co ve městě sežene. „Přesto jsem ho měl rád, když jsem viděl, že více nemá a že více činiti nemůže, a choval jsem k němu spíše soucit než nepřátelství, často, chtěje přinést domů tolik, aby se najedl on, sám jsem se nenajedl.“⁷⁶ Ve vztahu k hidalgoovi prosvítá jakýsi bezděčný projev pravé cti, pro kterou je možné si Lazarilla vážit. Lázaro není typický píkaro, není člověk, který by kradl a podváděl programově, ale „jen“ okrádá a obelhává své pány, kteří ho zneužívají.

5.4 Počestnost podle Lázara

V traktátu šestém začíná Lázaro rozvážet vodu. To je první stupínek, na který vystoupí na cestě k dobrému živobytí. Po krátkém a nebezpečném působení jako biřic Lázaro získá to, oč usiloval, úřad královský, což je ale pouhá funkce vyvolávače. Ví však, že kdo jej nemá, tomu štěstí nekvete. Lázaro v rámci možností není darmošlapem, ale usilovně se snaží, aby zvrátil neblahý osud. Nechce být mezi těmi, kteří nejsou počestní, zloději, opravdovými pikary, budižkničemy. Pomalu postupuje na společenském žebříčku, usiluje o práci, která by ho uživila. Lázaro nekrade tak jako jeho otec, ale jen aby neumřel hladu.

Georgina Sabat de Rivers k této části románu poznamenává, že důvod proč Lázaro nemůže vykonávat lepší profesi, není jeho vina, nýbrž jeho původ. Došel k vrcholu, který, viděn někým z lepší společenské vrstvy, vypadá podřadně a smolně.⁷⁷ „Dělám to tak úspěšně a tak jsem se do toho vpravil, že všechny záležitosti, týkající se tohoto úřadu, jdou mýma rukama, a[...] kdo má naprodej víno nebo něco jiného, ví, že neudělá dobrý obchod, nevloží-li se do toho Lázaro z Tormesu.“⁷⁸ I když profesi

⁷⁶Život Lazarilla z Tormesu, jeho příhody a nehody. 2., (ve SNKL 1.) vyd. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, 1953. Světová četba (SNKLU), str. 69. V originále: „Con todo, le quería bien, con ver que no tenía ni podía más, y antes le había lástima que enemistad. Y muchas veces, por llevar a la posada con que él lo pasase, yo lo pasaba mal.“ *Lazarillo de Tormes*. Edición de Francisco Rico. Madrid, 2003, str. 91.

⁷⁷DE RIVERS, Georgina Sabat. 1980. La moral que Lazaro nos propone. *MLN*. 95(2), 233-. DOI: 10.2307/2906614, str. 242.

⁷⁸Život Lazarilla z Tormesu, jeho příhody a nehody. 2., (ve SNKL 1.) vyd. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, 1953. Světová četba (SNKLU), str. 86. V originále: „Hame sucedido tan bien, yo le he usado tan fácilmente que casi todas las cosas al oficio tocantes pasan por mi mano [...] el que ha de echar vino a vender, o algo, si Lázaro de Tormes no entiende en ello, hacen cuenta de no sacar provecho.“ *Lazarillo de Tormes*. Edición de Francisco Rico. Madrid, 2003, str. 130.

vyvolávače chybí prestiž, pro něj to je skok na společenském žebříčku. A vykonává ji se vši vážností a nejlépe, jak umí. Už jen pro úsilí, kterého stálo tuto funkci získat.⁷⁹

Klíčovým momentem celého románu je jeho vyústění. Lázaro, nyní již muž, má práci a chce se usadit. Vikář ho ožení se svou služebnou.,[...] do dneška toho nelituji, neboť kromě toho, že je to dobrá duše a pilná, úslužná, mám v panu vikáři veškerou přízeň a pomoc.“⁸⁰Autor se staví ke svému hrdinovi s ironickým odstupem, když líčí „výhody“ domluveného sňatku.

Vikář říká Lázarovi: „Lázaro z Tormesu, kdo chce dbát na řeči klevetníků, tomu se nikdy dobře nepovede. [...] Ona ke mně chodí věru ke cti své i tvé, za to ti ručím.Proto nedbej toho, co by se mohlo mluvit, a hled' si toho, co se tě týká, to jest svého prospěchu.“⁸¹

Zde autor již nepokrytě tepe požadavek slepé víry v počestnost a prospěch, který hlavní hrdina na konci díla přijímá. Lázaro přísahá před svou ženou a vikářem: „[...] schvaluji a za dobré pokládám, aby tam chodila ve dne i v noci, (Lázarova žena k vikáři) poněvadž jsem si jist její počestností. A tak jsme zůstali všichni tři v dobré shodě.“⁸²Tyto poslední věty Lázara vystihují nejlépe jeho konformismus.

Georgina Sabat de Rivers si všímá, že Lázaro vypráví své zážitky od dětství do dospělosti, aby si čtenář vytvořil ucelenou představu. Nemůžeme pochopit muže, když

⁷⁹DE RIVERS, Georgina Sabat. 1980. La moral que Lazaro nos propone. *MLN*. 95(2), 233-. DOI: 10.2307/2906614, str. 242.

⁸⁰*Život Lazarilla z Tormesu, jeho příhody a nehody*. 2., (ve SNKL 1.) vyd. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, 1953. Světová četba (SNKLU), str. 86. V originále: „[...] y hasta agora no estoy arrepentido, porque, allende de ser buena hija y diligente servicial, tengo en mi señor arcipreste todo favor y ayuda.“ *Lazarillo de Tormes*. Edicion de Francisco Rico. Madrid, 2003, str. 131.

⁸¹ Tamtéž, str. 87. V originále: „Lázaro de Tormes, quien ha de mirar a dichos de malas lenguas nunca medrará [...] Ella entra muy a tu honra y suya. Y esto te lo prometo. Por tanto, no mires a lo que pueden decir, sino a lo que te toca: digo a tu provecho.“ *Lazarillo de Tormes*. Edicion de Francisco Rico. Madrid, 2003, str. 132-133.

⁸²*Život Lazarilla z Tormesu, jeho příhody a nehody*. 2., (ve SNKL 1.) vyd. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, 1953. Světová četba (SNKLU), str. 87. V originále: „[...] que yo holgaba y había por bien de que ella entrase y saliese, de noche y de día, pues estaba bien seguro de su bondad. Y así quedamos todos tres bien conformes.“ *Lazarillo de Tormes*. Edicion de Francisco Rico. Madrid, 2003, str. 134.

ho nepoznáme jako dítě, a proto nám Lázaro chce vyprávět svůj život v celku.⁸³ Když nám vypráví retrospektivně svůj život, je až s podivem, že neskončil úplně zkažený a zvrhlý, protože krutost, nespravedlnost, nedostatek soucitu a pokrytectví vládnu světu.⁸⁴

⁸³DE RIVERS, Georgina Sabat. 1980. La moral que Lazaro nos propone. *MLN*. **95**(2), 233-. DOI: 10.2307/2906614, str. 235.

⁸⁴Tamtéž, str. 238.

6. Miguel de Cervantes

6.1 Poslání a život Miguela de Cervantese

Anonymní autor *Lazarilla z Tormesu* velmi kriticky vidí a popisuje svou dobu, vyprázdňenost pojmu čest a jeho nahrazení počestností. Jeho hlavní hrdina se snaží chovat se jako ostatní, aby přežil. Miguel de Cervantes jde dál. V díle *Don Quijote* nechá svého hrdinu bojovat o naplnění pojmu cti, který ztratil svou váhu a obsah.

Z životopisných údajů Miguela de Cervantese Saavedry můžeme vyčíst původ jeho výjimečného citu pro čest. Velmi důležitým momentem pro rozvoj Cervantesova přístupu ke cti byla bitva u Lepanta.

Bitva u Lepanta, která se uskutečnila 7. října 1571, znamenala konec pronikání islámu do Evropy. Miguel byl nemocen a trpěl zimničními horečkami. Velitel mu dal proto pokyn, aby zůstal v podpalubí. Ale Miguel mu odpověděl slovy, která zůstala zachována ve výpovědích Diega de Urbino, Matea de Santisteban a Gabriela de Casteñado. „Ve všech příležitostech, které se dosud ve válce pro Jeho Veličenstvo naskytly, jsem sloužil jako dobrý voják. Ani dnes neučiním jinak, ač jsem nemocen a v horečce. Líp je bojovat ve službě boží, než se zbaběle schovat.“ Velitel Urbino mu tedy přidělil 12 mužů, aby s nimi hájil přístup na palubu. Bitva byla krutá. Máme příležitost se dozvědět, jak ji viděly oči Miguelovy: „Nářek umírajících často přemáhal a rozrýval strašný hluk těch, kdo zabíjeli [...] Víc než poraněními trpěl jsem pohledem. Turci plovali až ke galérám a chytali se vesel, ale křesťané, místo aby poražené zajali, chválíce přitom jméno Kristovo, usekávali ubožákům prosící ruce.“

Miguela tato bitva navždy poznamenala. Píše: „Já, běda, jsem třímal meč v pravici, zatímco z druhé ruky proudila krev. Cítil jsem, že mám hrud' raněnu hlubokou jizvou a že má levá ruka je úplně rozdrcena“ Popsal tyto chvíle v dopise Mateovi Vázquezovi z Alžíru 1577.⁸⁵

Stal se z něj Manco de Lepanto. Přestože byl vážně a navždy zmrzačen, nikdy nelitoval vojenské služby a vždy na ni vzpomínal s pýchou a zadostiučiněním. Aby se vyléčil z ran, strávil nějaký čas v nemocnici v Mesině a vrátil se k aktivní službě do

⁸⁵ KOŽÍK, František. *Cervantes: tvůrce Dona Quijota*. Praha: Práce, 1947, str. 18-19.

pluku Lope de Figueroa. Zúčastnil se bojů na Corfu, v Navarinu a v Tunisu. A to i přesto, že měl již levou ruku zchromlou.⁸⁶

6.2 Alžírské zajetí

Období, které ho patrně nejvíce zformovalo, však na něj ještě čekalo. S přáním získat hodnost kapitána vyplul roku 1575 do Španělska. Dne 20. září 1575 se Miguel de Cervantes nalodil se svým bratrem Rodrigem na „El Sol“, jednu ze tří lodí eskadry kapitána Sancha de Leira, které se vracely do Španělska. Bouře, která eskadru rozehnala, byla zlověstným začátkem cesty. Když byla pak „El Sol“ už za Marseillí, z ústí Rhónu se vynořili afričtí korsáři a osamělou loď zajali. Miguel se stal i s Rodrigem zajatcem albánského renegáta Dali–Mamiho. Doporučující listy od Juana d’Austria a pochvalný list od vévody de Sessa, místokrále sicilského, které mu měly otevřít dveře k vyšší vojenské hodnosti, mu neočekávaně přitížily. Dali–Mami podle listin usoudil, že jde o významného důstojníka a šlechtice a ustanovil za něho výkupné na dva tisíce dukátů, částku, kterou Miguelova rodina nemohla nikdy opatřit. Během pěti let zajetí se naučil trpělivosti v nesnázích a postupně uskutečnil čtyři pokusy o útěk s dalšími zajatci.⁸⁷

Ačkoliv zuřivá touha po svobodě ho přiměla k činům, za něž byli ostatní podrobování mukám a smrti, podařilo se mu prožít pět let otroctví téměř bez pohromy a dodával spoluvěznům nepřetržitě odvahy. Není to dodatečně vzniklá legenda zdobící slavného spisovatele. Naopak, tato dobrá pověst dávno předcházela úspěch literární. Svědectvím o tom je dílo „*Topografie a všeobecné dějiny Alžíru*“ napsané biskupem agrigentským Diegem de Haedo, který znal Cervantese ještě před vydáním *Quijota*, na základě přesných dokladů a svědectví, jako slavného a hrdinného zajatce, který – „kdyby byl měl víc sobě rovných – byl by vyprostil Alžír z rukou nevěřících. I sám byl tak nebezpečný, že Hassan (vládce Alžíru), dokud jej měl v zajetí, nemusel se ničeho obávat.“

⁸⁶ ALBORG, Juan Luis. *Historia de la literatura Española*. 2. ed. Madrid: Editorial Gredos, c1974, str. 21 a 31.

⁸⁷ ALBORG, Juan Luis. *Historia de la literatura Española*. 2. ed. Madrid: Editorial Gredos, c1974, str. 22-24 a 32.

Na toto téma píše i G.T.Northup: „Nic není lépe prokázáno než fakt Cervantesovy osobní odvahy. V boji byl udatný až prudký. Cervantes projevil morální odvahu, když v Alžíru několikrát, po nezdaru plánů na útěk, převzal výhradní zodpovědnost za spiknutí, nabídl sám sebe jako obětního beránka, pevně rozhodnut ochránit své druhy.“⁸⁸

Napsal dokonce dopis Mateovi Vázquezovi, sekretáři Filipa II., kde ho vybízel k osvobození křesťanů v Alžíru, ale tato epistola zůstala bez odezvy. Nakonec byl osvobozen trinitářem Fray Juan Gilem za 500 dukátů získaných od mnichů, trinitářů a obchodníků žijících v Alžíru.⁸⁹

6.3 Návrat ze zajetí

Když se Cervantes vrátil do Madridu, zanechal myšlenek na vojenskou kariéru. A začal psát. Seznámil se s Anou de Villafrancou de Rojas. Z tohoto vztahu se narodila dcera Isabel de Saavedra. O něco později se Miguel de Cervantes oženil s Catalinou de Salazar y Palacio. Bylo mu 37 let a jí 19. Jeho literární tvorba v tomto období neposkytovala dostatek prostředků na živobytí, opustil tedy Madrid a přestěhoval se do Sevilly. Zde zažil krušné roky jako komisař, který měl vymáhat na obyvatelstvu obilí a olej a zásobovat tím nepřemožitelnou Armadu, která se připravovala na boj s Anglií.⁹⁰

Úkol, za kterým měl vyjíždět do kraje, byl cizí jeho povaze a velmi ho vyčerpával. Postupem doby ho úřad ohrožovaný nesvědčitostí podřízených a bezohledností představených zapletl do mnoha stížností, obžalob a procesů. Některé ho dovedly až do vězení.⁹¹

Roky strávené v Seville, v ovzduší příprav k zámořským výpravám, kde se mísila lůza a píkarové s dobrodruhy a umělci, přinesly Cervantesovi, kromě protivenství, přímo žeň zkušeností a zážitků. Při jednom z několika pobytů ve vězení se patrně začal zabývat myšlenkou na rytíře smutné postavy a začal psát *Dona*

⁸⁸ NORTHUP, G.T. Cervantes' Attitude toward Honor. *Modern Philology*. 1924. 21 (4), str. 398.

⁸⁹ ALBORG, Juan Luis. *Historia de la literatura Española*. 2. ed. Madrid: Editorial Gredos, c1974., str. 32.

⁹⁰ ALBORG, Juan Luis. *Historia de la literatura Española*. 2. ed. Madrid: Editorial Gredos, c1974, str. 33.

⁹¹ KOŽÍK, František. *Cervantes: tvůrce Dona Quijota*. Praha: Práce, 1947, str. 44.

Quijota. Jeho první část už měl hotovou, když v roce 1604 opustil Sevillu a přestěhoval se do Valladolidu, kde se usadil královský dvůr. V prvních měsících roku 1605 byla vytištěna první část románu. Když se královský dvůr přestěhoval do Madridu, Cervantes ho následoval. Začala neplodnější léta spisovatelova života, která korunuje v roce 1615 druhá část *Dona Quijota*. V roce 1616 dokončil své poslední dílo *Los trabajos de Persiles y Sigismunda*, 19. dubna napsal věnování hraběti de Lemos a umírá 23. dubna.⁹²

6.4 Čest podle Miguela de Cervantese

V předmluvě k druhé části *Dona Quijota* jsme svědky Cervantesovy integrity, jednoty toho, o čem píše a sám činí. Cervantes se zde vyznává ze svého postoje k plagiátorovi Avellanedovi, který napsal druhou část příhod dona Quijota. Je to názorná ukázka jeho charakteru, jak se elegantně vypořádává s plagiátorem. Oslovuje čtenáře, který od něj podle všeho očekává mstivé útoky, urážky namířené proti Avellanedovi: „Snad by sis přál, abych mluvil o oslu a drzém hlupákovi, ani mě nenapadne: ať sám nese následky své viny, ať si sní, co si nadrobil, a dost.“⁹³ Dotýká se ho však, že ho plagiátor nazývá starým, jednorukým mrzákem.⁹⁴ Cervantes si velmi vážil své účasti v boji. V předmluvě tvrdí, že je lepší voják mrtvý v bitvě než živý na útěku, a kdyby si mohl vybrat, znovu by volil účastnit se bitvy u Lepanta, než být zdrav a nezraněn, ale zároveň se jí neúčastnit.⁹⁵

Ve svém stěžejním díle *Don Quijote* se Cervantes zmiňuje o bitvě u Lepanta i o alžírském zajetí, ale bylo by velmi nebezpečné číst toto dílo jako historickou knihu,

⁹² ALBORG, Juan Luis. *Historia de la literatura Española*. 2. ed. Madrid: Editorial Gredos, c1974, str. 33.

⁹³ CERVANTES SAAVEDRA, Miguel. *Důmyslný rytíř Don Quijote de la Mancha*, Praha: Odeon, 1966. 2. díl, předmluva, str. 349. V originále: „Quisieras tú que lo diera del asno, del mentecato y del atrevido. Pero no me pasa por el pensamiento: castíguele su pecado, con su pan se lo coma y allá se lo haya.“ CERVANTES SAAVEDRA, Miguel, *El ingenioso hidalgo don Quijote de la Mancha*, Barcelona, Editorial planeta, S. A., 2004, 2. parte, str. 331.

⁹⁴ Tamtéž, str. 349. V originále: „Lo que no he podido dejar de sentir es que me note de viejo y de manco.“ CERVANTES SAAVEDRA, Miguel, *El ingenioso hidalgo don Quijote de la Mancha*, Barcelona, Editorial planeta, S. A., 2004, 2. parte, str. 331.

⁹⁵ Tamtéž, str. 349. V originále: „[...]el soldado más bien parece muerto en la batalla que libre en la fuga. [...] si ahora me propusieran y facilitaran un imposible, quisiera antes haberme hallado en aquella facción prodigiosa que sano ahora de mis heridas sin haberme hallado en ella.“ CERVANTES SAAVEDRA, Miguel, *El ingenioso hidalgo don Quijote de la Mancha*, Barcelona, Editorial planeta, S. A., 2004, 2. parte, str. 331.

protože historické události představuje mnohdy velmi ironicky. Ale zároveň tento román nabízí důležitý materiál, na jehož základě je možné utvořit si názor na společenskou situaci oné doby. Don Quijote ji neinterpretuje ani pravdivě, ani lživě. Je to přesvědčení potulného rytíře, jehož obsesí je bojovat se světem a proměnit ho.⁹⁶

Lidská důstojnost nezávisí podle autora románu na funkci, kterou člověk zastává, ani na tom, na jakém stupínku společenské hierarchie stojí, či na pověsti, ale na jeho vnitřních kvalitách.⁹⁷

V tom si rozumí s Erasmem, který tvrdí, že existuje jen taková čest, která je získána vlastní ctností. Neváží si člověka podle toho, co vlastní, ale podle toho, jaké má srdce.⁹⁸

⁹⁶ KAMEN, Henry. *La Inquisición española: una revisión histórica*. Barcelona: Editorial Crítica, 1999.

⁹⁷ OSTERC, Ludovik. *El pensamiento social y político del Quijote: interpretación histórico-materialista*. UNAM, 1988, str. 124.

⁹⁸ CASTRO, Américo. *Cervantes y los casticismos españoles y otros estudios cervantinos*. Madrid: Editorial Trotta, 2002, str. 324-328.

7. Dílo Don Quijote a čest

7.1 Rytířská čest dona Quijota

Dona Quijota lze číst různými způsoby. Pokud bychom četli pouze to, co don Quijote pronáší, ocitli bychom se v rytířském románu. Jeho protagonista se představuje ve čtyřech podobách. Jako chudý rytíř, parodovaný knižní rytíř, potulný rytíř-voják a jako vysoce morální posel humanismu.⁹⁹

Hlavní hrdina se vyjadřuje k úpadku rytířstva. „Na dnešních rytířích většinou šustí spíše damašek, brokát [...] než zvoní pancíř, nenajdeme rytíře spícího v polích, který od hlavy k patě v plné zbroji vzdoruje špatnému počasí a který opřen o kopí a nepouštěje nohou z třemenů hledí, jak se říká, ukrást kousek spaní, jak tomu bylo v dobách potulného rytířstva. Nyní však zvítězila lenost nad pilností, zahálka nad prací, nečest nad ctností, drzost nad statečností, teorie nad obratnou školeností v zbrani, které žily a zářily jen v zlatých dobách potulného rytířstva.“¹⁰⁰ Cervantesův don Quijote chce probudit zašlou slávu rytířské cti a hodnoty, které jsou jí vlastní.

V XXXII kapitole druhého dílu se rovněž vyjadřuje k pojmu rytířské cti. Porovnává ty, které vede pyšná ctižádost, s těmi, kteří podlézají, a s dalšími, kteří jsou na scestí kvůli přetvářce. Jiní jdou cestou pravé zbožnosti. On sám se ubírá: „veden svou hvězdou, úzkou pěšinou potulného rytířstva a jménem jeho zákonů odmítám sice bohatství, ne však čest.“¹⁰¹ Cervantes používá výraz „honra“ a překladatel volí termín „čest“, který vystihuje význam tohoto pojmu.

⁹⁹OSTERC, Ludovik. *El pensamiento social y político del Quijote: interpretación histórico-materialista*. UNAM, 1988, str. 78.

¹⁰⁰CERVANTES SAAVEDRA, Miguel. *Důmyslný rytíř Don Quijote de la Mancha*, Praha: Odeon, 1966. 2. díl, kap. I, str. 357-358. V originále: „Los más de los caballeros que agora se usan, antes les crujen los damascos, los brocados [...] que la malla con que se arman. Ya no hay caballero que duerma en los campos, sujeto al rigor del cielo, armado de todas armas desde los pies a la cabeza. Y ya no hay quien, sin sacar los pies de los estribos, arrimado a su lanza, solo procure descabezar, como dicen, el sueño, como lo hacían los caballeros andantes. [...] Mas agora ya triunfa la pereza de la diligencia, la ocisidad del trabajo, el vicio de la virtud, la arrogancia de la valentía, y la teórica de la práctica de las armas, que sólo vivieron y resplandecieron en las edades del oro y en los andantes caballeros.“ CERVANTES SAAVEDRA, Miguel, *El ingenioso hidalgo don Quijote de la Mancha*, Barcelona: Editorial Planeta, S. A., 2004, 2. díl, kap. I, str. 338.

¹⁰¹CERVANTES SAAVEDRA, Miguel. *Důmyslný rytíř Don Quijote de la Mancha*, Praha: Odeon, 1966. 2. díl, kap. XXXII, str. 508. V originále: [...],yo, inclinado de mi estrella, voy por la angosta senda de la

Dvořané podle Quijota cestují jen prstem po mapě [...], ale opravdoví rytíři, mezi které se počítá on sám, za každého počasí dnem i nocí prochází celou zemi a „naši nepřátelé nejsou pouze namalovaní, nýbrž z masa a kostí.“¹⁰² Autor ironicky a kriticky porovnává potulné rytíře s rytíři žijícími u královského dvora.

Za nejvznešenější a nejvíce užitečné považuje don Quijote službu Bohu, pak králi, svému pánu a to hlavně vojensky. Tím je možné dosáhnout ne sice většího bohatství, ale větší cti.¹⁰³ Podle Marcela Bataillona někdejší bojovník bitvy u Lepanta vyznává vojenskou etiku rytířů založenou na cti.¹⁰⁴

Ke konci první části definuje Cervantes charakter potulného rytíře v rozhovoru dona Quijota s kanovníkem „O sobě alespoň mohu říci, že od té doby, co jsem se stal potulným rytířem, jsem statečný, uměřený, štědrý, uhlažený, šlechetný, dvorný, smělý, laskavý, trpělivý a vytrvalý ve zkouškách, vězení i čárech.“¹⁰⁵ Což opakuje i ve druhé části románu „Rytíři chudému, má-li dokázat, že je vskutku rytířem, nezbývá jiná cesta než cesta ctnosti, to jest povinnost být vlídný, uhlažený, dvorný, uměřený a úslužný, nikoliv pyšný, nadutý ani svárlivý, a především být milosrdný.“¹⁰⁶ Cervantes zde shrnuje vlastnosti rytíře, který je věrný své cti.

caballería andante, por cuyo ejercicio desprecio la hacienda, pero no la honra.“ CERVANTES SAAVEDRA, Miguel, *El ingenioso hidalgo don Quijote de la Mancha*, Barcelona: Editorial Planeta, S. A., 2004, 2. díl, kap. XXXII, str. 458.

¹⁰² Tamtéž, 2. díl, kap. VI, str. 377-378. V originále: [...], los cortesanos, sin salir de sus aposentos ni de los umbrales de la corte, se pasean por todo el mundo, mirando un mapa, [...] pero nosotros, los caballeros andantes verdaderos, al sol, al frío, al aire, a las inclemencias del cielo, de noche y de día, a pie y a caballo, medimos toda la tierra con nuestros mismos pies; y no solamente conocemos los enemigos pintados, sino en su mismo ser.“ CERVANTES SAAVEDRA, Miguel, *El ingenioso hidalgo don Quijote de la Mancha*, Barcelona: Editorial Planeta, S. A., 2004, 2. díl, kap. VI str. 354

¹⁰³ Tamtéž, 2. díl, kap. XXIV, str. 473. V originále: „no hay otra cosa en la tierra más honrada ni de más provecho que servir a Dios, primeramente, y luego, a su rey y señor natural, especialmente en el ejercicio de las armas, por las cuales se alcanzan, si no más riquezas, a lo menos, más honra que por las letras.“ CERVANTES SAAVEDRA, Miguel, *El ingenioso hidalgo don Quijote de la Mancha*, Barcelona: Editorial Planeta, S. A., 2004, 2. díl, kap. XXIV, str. 430.

¹⁰⁴ BATAILLON, Marcel. *Relaciones literarias*. Tamesis Book Limited, 1973, str. 221.

¹⁰⁵ CERVANTES SAAVEDRA, Miguel. *Důmyslný rytíř Don Quijote de la Mancha*, Praha: Odeon, 1966. 1. díl, kap. L, str. 332. V originále: „De mí sé decir que después que soy caballero andante soy valiente, comedido, liberal, biencriado, generoso, cortés, atrevido, blando, paciente, sufridor de trabajos, de prisiones, de encantos.“ CERVANTES SAAVEDRA, Miguel, *El ingenioso hidalgo don Quijote de la Mancha*, Barcelona: Editorial Planeta, S. A., 2004, 1. díl, kap. L, str. 309.

¹⁰⁶ CERVANTES SAAVEDRA, Miguel. *Důmyslný rytíř Don Quijote de la Mancha*, Praha: Odeon, 1966. 2. díl, kap. VI, str. 380. V originále: „Al caballero pobre no le queda otro camino para mostrar que es caballero sino el de la virtud, siendo afable, bien criado, cortés, y comedido, y oficioso. No soberbio, no

„[...] my, rytíři potulní a křesťanští katolíci, máme klást větší důraz na slávu věčnou v krajích nebeských a nadpozemských nežli na marnou slávu v tomto dočasném životě pozemském.“¹⁰⁷ Enrique Moreno Baez si tato slova dona Quijota vybral do článku *Perfil ideológico de Cervantes*. Poukazují na pomíjivost pozemské slávy a smysluplnost rytířské cti ve jménu vyšších hodnot.

7.2 Bláznovství dona Quijota

Miguel de Cervantes předkládá příběh dona Quijota dvojznačně. Na jedné straně vyzdvihuje myšlenku rytířské cti, jejíž korouhev don Quijote zdvihl ze země, na druhou stranu dona Quijota postihne bláznovstvím, protože jen blázen by činil podobné skutky a bojoval o svoji čest. Je zde patrný vliv Erasma Rotterdamského a jeho Chvály bláznivosti. Américo Castro dokonce píše, že bez Erasma by se Cervantes nestal tím, kým byl.¹⁰⁸ Myšlenka stát se potulným rytířem: „[...] hledat dobrodružství a provozovat vše to, o čem se dočetl, že potulní rytíři konají: napravovat všeliké křivdy a účastnit se nebezpečných příběhů, jejichž zdarem došel by věčného jména i slávy“, je přiřknuta muži, jehož rozum je zcela popleten.¹⁰⁹ Důvod, proč tomu tak bylo, můžeme hledat v době, kterou ovládala inkvizice.

V hlavě chudého rytíře jsou namísto hostinců hrady, z venkovanek jsou velevážené panny, smůla se mu lepí na paty kvůli čarům závistivého čaroděje, všednodennost a hrubost se mění ve významnost a ušlechtilost v jeho exaltované představivosti. V těchto příkladech můžeme nalézt charakteristiku lidskosti a dobrých

arrogante, no murmurador, y, sobre todo, caritativo.“ CERVANTES SAAVEDRA, Miguel, *El ingenioso hidalgo don Quijote de la Mancha*, Barcelona: Editorial Planeta, S. A., 2004, 2. díl, kap. VI, str. 356

¹⁰⁷ Tamtéž, 2. díl, kap. VIII, str. 388. V originále: „[...] los cristianos, católicos y andantes caballeros más habemos de atender a la gloria de los siglos venideros, que es eterna en las regiones etéreas y celestes, que a la vanidad de la fama que en este presente y acabable siglo se alcanza.“ CERVANTES SAAVEDRA, Miguel, *El ingenioso hidalgo don Quijote de la Mancha*, Barcelona: Editorial Planeta, S.A., 2004, 2. díl, kap. VIII, str. 363.

¹⁰⁸ „Sin Erasmo, Cervantes no hubiera sido como fue.“ CASTRO, Américo. *Cervantes y los casticismos españoles y otros estudios cervantinos*. Madrid: Editorial Trotta, 2002, str. 289.

¹⁰⁹ CERVANTES SAAVEDRA, Miguel. *Důmyslný rytíř Don Quijote de la Mancha*, Praha: Odeon, 1966. 1. díl, kap. I, str. 16. V originále: „[...] hacerse caballero andante e irse [...], a buscar las aventuras y a ejercitarse en todo aquello que él había leído que los caballeros andantesse ejercitaban, deshaciendo todo género de agravio, y poniéndose en ocasiones y peligros donde, acabándolos, cobrase eterno nombre y fama.“ CERVANTES SAAVEDRA, Miguel, *El ingenioso hidalgo don Quijote de la Mancha*, Barcelona: Editorial Planeta, S.A., 2004, 1. díl, kap. I, str. 14.

úmyslů Alonsa Quijana, pro kterého je smyslem života proměna světa k lepšímu. Přehodnocuje lidský rod na základě lásky, aby chránil ty, které nikdo nebrání. Paranoidní nebo schizofrenní, tak by znělo označení osobnosti s bujnou fantazií typu Alonsa Quijana. Ale pokud to znamená hledání a obranu jedinečného světa, ve kterém obyčejný člověk usiluje o překonání sebe sama, pokud nám má ukázat, jaký život je a jaký by měl být, pokud to znamená položit život za své ideály, v tom případě je Alonso Quijano totální šílenec. Důmyslný rytíř don Quijote de la Mancha je obhajobou lásky k životu, i když někdy je lepší být bláznem, aby nebylo nutné střetnout se s těžkostmi skutečného světa.¹¹⁰

7.3 Don Quijote, chudý šlechtic

Dvojznačnost v *Donu Quijotovi* se projevuje i v tom, že na jedné straně je to zmužilý rytíř, který chce zachránit svět, na druhou stranu je to chudý rytíř, postava typická pro Zlatý věk, který těží ze svého titulu a vede zahálčivý život. Ve volných chvílích, vlastně po celý rok se oddává četbě rytířských románů a téměř zapomíná na řízení svého statku.¹¹¹ Václav Černý v doslovu ke svému překladu díla píše: „Don Quijote je dokonale zachycený chudý kastilský vesnický zemánek své doby.“ Ve druhém dílu Sancho sděluje donu Quijotovi, co si o něm myslí šlechta: „[...] říká, že Vaše Milost nezůstává v hranici své nepatrné urozenosti, a že, ačkoliv máte pouze čtyři vinné keře, dvě dlaně polností, cár napřed a cár vzadu, přisvojil jste si titul „don“ a vypínáte se na rytíře.“ Rytíři ho také nechtějí přijmout do svých řad protože: „[...] jim zrovna nevonní, když se mezi ně tlačí zemani, a zvlášť takový odřipes, který si natírá boty koptem a spravuje si černé punčochy zeleným hedvábím.“¹¹² V Cervantesově románu,

¹¹⁰VALDEZ, Juana Lilia Delgado. De los valores de Don Quijote o la razón de la sinrazón: una aproximación a la literatura cervantina desde la Axiología. *Investigación Universitaria Multidisciplinaria: Revista de Investigación de la Universidad Simón Bolívar*, 2011, str. 84-90.

¹¹¹CERVANTES SAAVEDRA, Miguel. *Důmyslný rytíř Don Quijote de la Mancha*, Praha: Odeon, 1966. 1. díl, kap. I, str. 15.

¹¹²CERVANTES SAAVEDRA, Miguel. *Důmyslný rytíř Don Quijote de la Mancha*, Praha: Odeon, 1966. 2. díl, kap. II, str. 362. V originále: „Los hidalgos dicen que no conteniéndose vuestra merced en los límites de la hidalguía, se ha puesto don y se ha arremetido a caballero con cuatro cepas y dos yugadas de tierra y con un trapo atrás y otro adelante. Dicen los caballeros que no querían que los hidalgos se opusiesen a ellos, especialmente aquellos hidalgos escuderiles que dan humo a los zapatos y toman los

podle dobových zvyklostí, bylo pro urozené rytíře nepřijatelné, aby si Quijote přivlastnil titul don a říkal si rytíř, aniž by měl k tomu odpovídající jmění.

Don Quijote neplatí daně a nechce zaplatit ani v hospodě. Hospodskému navrhuje zaplatit tím, že by ho pomstil, pokud mu někdo ukřivdil. Ale co se týká placení, musí mu hospodský útratu odpustit, neboť se nemůže prohřešit proti řádu potulných rytířů, kteří nikdy neplatili za hospodu ani za nic podobného. Neboť, „jim po právu a zákonu patří to nejlepší přijetí v odměnu za nesnesitelnou námahu, kterou snášejí, když hledají dobrodružství ve dne, v noci[...] vydání veškeré nepřízni nebes i všemu nepohodlí, pozemskému.“¹¹³

Tuto myšlenku zopakuje v promluvě k biřicům, kteří ho chtějí zajmout. Don Quijote se podivuje: „Který potulný rytíř platil kdy daň, dávku, poplatek královně, přírážky či mýto na cestách a řekách? Který krejčí na něm kdy žádal plat za zhotovený oděv? Který hradní pán ho kdy přijal na svém hradě a dal mu platit útratu?“¹¹⁴

7.4 Pohled z humorné stránky na dona Quijota a jeho rytířskou čest

Na donquijotskou snahu zřídit nápravu ve světě se Cervantes dokáže podívat i s humorem. Don Quijote někdy spíš škodí, než pomáhá. Na příklad, když přichází na pomoc sluhovi, kterého bičuje sedlák. Když sedlák slibuje mladému sluhovi, že ho

puntos de las medias negras con seda verde.“ CERVANTES SAAVEDRA, Miguel, *El ingenioso hidalgo don Quijote de la Mancha*, Barcelona: Editorial Planeta, S.A., 2004, 2. díl, kap. II, str. 342.

¹¹³ Tamtéž, 1. díl, kap. XVII, str. 90-91. V originále: „[...] se les debe de fuero y de derecho cualquier buen acogimiento que se les hiciere, en pago del insufrible trabajo que padecen buscando las aventuras de noche y de día [...] sujetos a todas las inclemencias del cielo y a todos los incómodos de la tierra“ CERVANTES SAAVEDRA, Miguel, *El ingenioso hidalgo don Quijote de la Mancha*, Barcelona: Editorial Planeta, S.A., 2004, 1. díl, kap. XVII str. 95.

¹¹⁴ Tamtéž, 1. díl, kap. XLV, str. 307. V originále: „Qué caballero andante pagó pecho alcabala, chapín a la reina, moneda forera, portazgo ni barca? Qué sastre le llevó hechura de vestido que le hiciere? Qué castellano le acogió en su castillo que le hiciere pagar el escote?“ CERVANTES SAAVEDRA, Miguel, *El ingenioso hidalgo don Quijote de la Mancha*, Barcelona: Editorial Planeta, S.A., 2004, 1. díl, kap. XLV, str. 288.

vyplatí do reálu a ještě přidá, don Quijote nepochopí dvojsmyslnost sedlákových slov a říká, že přidávat není třeba, stačí, dá-li sluhovi, co mu patří.¹¹⁵

I na rytířskou čest se Miguel de Cervantes dokáže podívat z humorné stránky. Tropí si šprým z různosti postavení, které podmiňovalo chování rytíře. Poté, co byli se Sanchem Panzou zbiti honáky, don Quijote se obviňuje, že byli zbyti, protože tasil meč proti lidem, kteří nebyli pasováni na rytíře. Tím přestoupil rytířské zákony a bůh bitev dovolil, aby byl potrestán. Své ztlučení nebere jako pohanu: „neboť zbraně, které oni lidé měli a jimiž nás zřezali, byly jejich hole a žádný z nich, pokud si vzpomínám, neměl kord, meč nebo dýku.“¹¹⁶

Cervantes také zlehčuje a ironizuje udatnost a nebojácnost dona Quijota, ukazuje ho z lidské stránky. V kapitole XXIII prvního dílu don Quijote svoluje přijmout Sanchův pohled na situaci, ve které se nacházejí. „Ty jsi od přírody zbabělec, Sancho, [...] ale abys neříkal, že jsem tvrdohlavý a že nikdy neučiním, co mi poradíš, tentokrát chci přijmout tvůj náhled a vyhnout se nebezpečí, jehož se tolik bojíš. Ale, [...] pod jednou podmínkou, že totiž nikdy za živa, ani na smrtelném loži, nikomu neřekneš, že jsem ustoupil a vzdálil se z tohoto nebezpečí ze strachu, ale proto, aby vyhověl tvým prosbám.“¹¹⁷

¹¹⁵ CERVANTES SAAVEDRA, Miguel. *Důmyslný rytíř Don Quijote de la Mancha*, Praha: Odeon, 1966. 1. díl, kap. IV, str. 28. V originále: „Del sahumero os hago gracia [...] dádselos en reales, que con eso me contento.“ CERVANTES SAAVEDRA, Miguel, *El ingenioso hidalgo don Quijote de la Mancha*, Barcelona: Editorial Planeta, S.A., 2004, 1. díl, kap. IV, str. 30.

¹¹⁶ Tamtéž, 1. díl, kap. XV, str. 78-80. V originále: „Mas yo me tengo la culpa de todo. Que no había de poner mano a la espada contra hombres que no fuesen armados caballeros como yo. Y así, creo que, en pena de haber pasado las leyes de la caballería, ha permitido el dios de las batallas que se me diese este castigo. [...] no pienses que, puesto que quedamos desta pendencia molidos, quedamos afrentados, porque las armas que aquellos hombres traían, con que nos machacaron, no eran otras que sus estacas, y ninguno dellos, a lo que se me acuerda, tenía estoque, espada ni puñal.“ CERVANTES SAAVEDRA, Miguel, *El ingenioso hidalgo don Quijote de la Mancha*, Barcelona: Editorial Planeta, S.A., 2004, 1. díl, kap. XV, str. 82-85.

¹¹⁷ CERVANTES SAAVEDRA, Miguel. *Důmyslný rytíř Don Quijote de la Mancha*, Praha: Odeon, 1966. 1. díl, kap. XXIII, str. 129. V originále: „Naturalmente eres cobarde, Sancho, [...] pero porque no digas que soy contumaz y que jamás hago lo que me aconsejas, por esta vez quiero tomar tu consejo y apartarme de la furia que tanto temes. Mas ha de ser con una condición: que jamás, en vida ni en muerte, has de decir a nadie que yo me retiré y aparté deste pelagro de miedo, sin opor complacer a tus ruegos.“ CERVANTES SAAVEDRA, Miguel, *El ingenioso hidalgo don Quijote de la Mancha*, Barcelona: Editorial Planeta, S.A., 2004, 1. díl, kap. XXIII, str. 134.

Obdobně ve druhé části don Quijote říká Sanchovi: „Neutíká, kdo ustupuje [...] statečnost neopřená o základy rozvahy, je zbrklostí, a vítězné skutky potřeštěného nutno přičítat více šťastné náhodě než odvaze. Proto tvrdím, že jsem ustoupil, ale neprchl. V tom se úplně podobám mnoha odvážným mužům, kteří se zachránili pro lepší příležitost.“¹¹⁸ Cervantes tak s humorem a ironií líčí nuanci mezi útekem a ústupem z boje.

Miguel de Cervantes také humorně poukazuje na nepřekročitelnost kast, když je don Quijote vybízen, aby pomohl hostinskému, který je bit. Don Quijote váhá: „[...] poněvadž mi není dovoleno zvednout meč proti chase čelední, ale jděte pro mého zbrojnoše Sancha, neboť toto je obrana a pomsta pro něho.“¹¹⁹

7.5 Don Quijote a jeho krédo

Miguel de Cervantes v díle *Don Quijote* nahlíží na čest z různých úhlů. Porovnává cenu cti a života, čest a křesťanskou „čistou“ krev, čest a svobodu.

V prvním díle, v příběhu o Anselmovi a Lotariovi, Cervantes sděluje své nejhlubší niterné pochopení tohoto pojmu. V příběhu se shledáme s nerozlučnými přáteli Anselmem a Lotariem. Anselmo chce po nejlepším příteli, aby podrobil zkoušce věrnosti jeho krásnou ženu Camilu. Lotario to odmítá, protože vidí nebezpečí, které z toho vyplývá: „Spíše se mi zdá, že na mně chceš, abych hleděl a usiloval zbavit tě cti i života, a sebe ovšem zároveň. Neboť mám-li se tě snažit připravit o čest, je jasné, že ti odnímám i život, protože člověk bezectný je méně než člověk mrtvý. A stanu-li se pak, jak ty žádáš, nástrojem tvého neštěstí, což nebudu i já zneuctěn a tím také i života

¹¹⁸ Tamtéž, 2. díl, kap. XXVIII, str. 491. V originále: „No huye el que se retira [...] la valentía que no se funda sobre la basa de la prudencia se llama temeridad, y las hazañas del temerario más se atribuyen a la buena fortuna que a su ánimo. Y así, yo confieso que me he retirado, pero no huido. Y en esto he imitado a muchos valientes, que se han guardado para tiempos mejores.“ CERVANTES SAAVEDRA, Miguel, *El ingenioso hidalgo don Quijote de la Mancha*, Barcelona: Editorial Planeta, S.A., 2004, 2. díl, kap. XXVIII, str. 444 - 445.

¹¹⁹ Tamtéž, 1. díl, kap. XLIV, str. 300. V originále: „Deténgome [...] porque no me es lícito poner mano a la espada contra gente escuderil. Pero llamadme aquí a mi escudero Sancho, que a él toca y atañe esta defenza y venganza.“ CERVANTES SAAVEDRA, Miguel, *El ingenioso hidalgo don Quijote de la Mancha*, Barcelona: Editorial Planeta, S.A., 2004, 1. díl, kap. XLIV, str. 279.

zbaven?“¹²⁰ Cervantes klade na misky vah život a čest. Ztráta cti se pro něj rovná ztrátě života.

Ve druhé části, když don Quijote radí Sanchovi jak vládnout, vyzdvihuje autor románu nabytou ctnost nad ctnost zděděnou díky „čisté“ krvi: „[...] budeš-li se spravovat ctností a honosit se činy ctnostnými, není třeba, abys záviděl těm, kdo měli za předky knížata a šlechtice, neboť krev se dědí, ale ctnosti se těžce nabývá a ctnost sama o sobě platí více než krev.“¹²¹ Toto je přímo revoluční myšlenka v době přijatého společenského požadavku čistoty krve. Je to esence ducha humanismu.¹²²

Ke konci druhé části don Quijote srovnává čest se svobodou: „[...] pro svobodu, tak jako pro čest, možno, ba dlužno se odvážit života, a naopak otroctví je nejhorší neštěstí, jež člověka může potkat.“¹²³ Cervantes považuje svobodu za jeden z nejcennějších darů nebe.

Klíčové věty ohledně cti padnou na konci románu, kdy se don Quijote domněle octne tváří v tvář nebezpečí smrti a zde autor dá naplno zaznít odvaze svého hrdiny i tomu, že si cení své cti více než svého života. V souboji je don Quijote sražen k zemi rytířem Bílého měsíce (ve skutečnosti je to bakalář Sansón Carrasco, který ho chce přimět vrátit se do bezpečí jeho vesnice). Skočí na dona Quijota a vloží mu ostří kopí na

¹²⁰CERVANTES SAAVEDRA, Miguel. *Důmyslný rytíř Don Quijote de la Mancha*, Praha: Odeon, 1966. 1. díl, kap. XXXIII, str. 212. V originále: „Antes me pides, según yo entiendo, que procure y solicite quitarte la honra y la vida, y quitármela a mí juntamente. Porque si yo he de procurar quitarte la honra, claro está que te quito la vida, pues el hombre sin honra peor es que un muerto. Y siendo yo el instrumento, como tú quieres que lo sea, de tanto mal tuyo, no vengo a quedar deshonorado, y, por el mismo consiguiente, sin vida?“ CERVANTES SAAVEDRA, Miguel, *El ingenioso hidalgo don Quijote de la Mancha*, Barcelona: Editorial Planeta, S.A., 2004, 1. díl, kap. XXXIII, str. 206

¹²¹ Tamtéž, 2. díl, kap. XLII, str. 557. V originále: „[...] si tomas por medio la virtud, y te precias de hacer hechos virtuosos, no hay para qué tener envidia a los que los tienen príncipes y señores. Porque la sangre se hereda, y la virtud se aquista y la virtud vale por sí sola lo que la sangre no vale.“ CERVANTES SAAVEDRA, Miguel, *El ingenioso hidalgo don Quijote de la Mancha*, Barcelona: Editorial Planeta, S.A., 2004, 2. díl, kap. XLII, str. 496.

¹²² OSTERC, Ludovik. *El pensamiento social y político del Quijote: interpretación histórico-materialista*. UNAM, 1988, str. 125.

¹²³ CERVANTES SAAVEDRA, Miguel. *Důmyslný rytíř Don Quijote de la Mancha*, Praha: Odeon, 1966. 2. díl, kap. LVIII, str. 634. V originále: „[...] por la libertad, así como por la honra, se puede y debe aventurar la vida, y, por el contrario, el cautiverio es el mayor mal que puede venir a los hombres.“ CERVANTES SAAVEDRA, Miguel, *El ingenioso hidalgo don Quijote de la Mancha*, Barcelona: Editorial Planeta, S.A., 2004, 2. díl, kap. LVIII, str. 555.

hledí se slovy: „Jste přemožen, rytíři, a zemřete, neučiníte-li přiznání podle podmínek našeho souboje.“¹²⁴

Don Quijote, zmlácen a omámen, aniž by zvedl hlavu, odpovídá, jako by mluvil z hrobu, zesláblým a nemocným hlasem: „[...] Dulcinea z Tobosa je nejkrásnější žena na světě a já nejnešťastnější rytíř na zemi a nebylo by dobře, aby moje bezmocnost byla na úkor této pravdy. Chopte se, rytíři, kopí a vezměte si můj život, když jste si už vzal mou čest.“¹²⁵ [...] „ačkoliv jsem ztratil čest, neztratil jsem však, ani nemohu ztratit schopnost splnit své slovo.“¹²⁶ Tyto věty jsou krédem celého románu, jeho myšlenkovým poselstvím a vyjadřují ušlechtilost myšlenek Miguela de Cervantese. Jeho hrdina je připraven ztratit život, pokud je mu odňata čest, protože beze cti již život není životem. Enrique Moreno Baez v článku *Perfil ideológico de Cervantes* tvrdí, že to podstatné nejsou ani vítězství, ani renomé, které je jako echo našich ctností v duších ostatních, ale statečnost, morální integrita, která nám dovoluje neustoupit před nepřízní osudu. Tato pevnost dona Quijota vyvrcholí v hrdinství právě ve scéně s rytířem Bílého měsíce.¹²⁷

Podle Enrique Moreno Baez jde o vítězství dona Quijota nad jeho vlastní slabostí,¹²⁸ jak připomíná Sancho Panza, když při návratu domů spatří rodnou ves. Padne na kolena a řekne: „Otevři náruč, (domove), a přijmi rovněž vlídně svého syna dona Quijota, který přichází přemožen sic tíží paží, ale vítěz nad sebou samým, a to, jak mi pravil, je největší vítězství, jehož si lze přát.“¹²⁹

¹²⁴ Tamtéž, 2. díl, kap. LXIV, str. 675. V originále: „Vencido sois, caballero, y aun muerto, si no confesáis las condiciones de nuestro desafío.“ CERVANTES SAAVEDRA, Miguel, *El ingenioso hidalgo don Quijote de la Mancha*, Barcelona: Editorial Planeta, S.A., 2004, 2. díl, kap. LXIV, str. 588.

¹²⁵ Tamtéž, 2. díl, kap. LXIV, str. 675. V originále: [...], „Dulcinea del Toboso es la más hermosa mujer del mundo, y yo el más desdichado caballero de la tierra, y no es bien que mi flaqueza defraude esta verdad. Aprieta, caballero, la lanza, y quitamela vida, pues me has quitado la honra.“ CERVANTES SAAVEDRA, Miguel, *El ingenioso hidalgo don Quijote de la Mancha*, Barcelona: Editorial Planeta, S.A., 2004, 2. díl, kap. LXIV, str. 588.

¹²⁶ Tamtéž, 2. díl, kap. LXVI, str. 680. V originále: „[...] aunque perdí la honra, no perdí, ni puedo perder, la virtud de cumplir mi palabra.“ CERVANTES SAAVEDRA, Miguel, *El ingenioso hidalgo don Quijote de la Mancha*, Barcelona: Editorial Planeta, S.A., 2004, 2. díl, kap. LXVI, str. 592.

¹²⁷ BÁEZ, Enrique Moreno. Perfil ideológico de Cervantes. In: *Suma cervantina*. Tamesis Book Limited, 1973. p. 248.

¹²⁸ Tamtéž, str. 248.

¹²⁹ CERVANTES SAAVEDRA, Miguel. *Důmyslný rytíř Don Quijote de la Mancha*, Praha: Odeon, 1966. 2. díl, kap. LXXII, str. 707. V originále: „Abre los brazos y recibe también tu hijo don Quijote, que si

Václav Černý ve svém doslovu k překladu díla píše: „Jednou věcí byla fantastická životní nereálnost přežilého ideálu absolutního rytíře a divadelní veteš obřadů, kouzel, dobrodružství a mystického platónského milostného tlachu, kterou byl rytíř ověšen, jinou věcí byla hluboká a opravdová idealita jeho inspirace. Tu Cervantes pomlouvat nechtěl, tu chtěl naopak zachránit a očistit. Cítil ji totiž příliš v sobě samém jako vlastní bytostnou podstatu, (don Quijote) čím dál tím patrněji stává se vtělením absolutní mravní urozenosti, vnitřně naprosto celistvým a ocelově pevným charakterem heroické vůle a nutně tragického osudu, který nepodmíněně trvá na ideálu lásky, dobra a pravdy a odmítá jakýkoliv kompromis.“¹³⁰

Naplnit pojem cti skutečným obsahem nebylo uskutečněno Miguelem de Cervantes jednou provždy. Je to stálý úkol pro všechny generace. Je to úkol pro nás všechny. Jak píše František Kožík: „I dnes, i dnes je don Quijote náš s jeho zuřivostí po svobodě, s jeho okamžitým odhodláním vyjet do boje proti každému bezpráví, na pomoc všem, kdo jsou olupováni o spravedlnost. Jako dávno i nyní dosud je třeba, aby se bludní rytíři učinili směšnými bojem proti obrům a nebáli se přezdívky donů Quijotů za své statečné srdce.“¹³¹

viene vencido de los brazos ajenos, viene vencedor de sí mismo. Que, según él me ha dicho, es el mayor vencimiento que desearse puede.“ CERVANTES SAAVEDRA, Miguel, *El ingenioso hidalgo don Quijote de la Mancha*, Barcelona: Editorial Planeta, S.A., 2004, 2. díl, kap. LXXII, str. 612.

¹³⁰ Tamtéž, doslov, str. 730-731.

¹³¹ KOŽÍK, František. *Cervantes: tvůrce Dona Quijota*. Praha: Práce, 1947, str. 107.

8. Závěr

Jaká byla doba Zlatého věku, že dala světu spisovatele, kteří dokázali zaznamenat společenské ovzduší tak výstižně, v celé jeho nahotě? Jedním z nich byl nepochybně nám neznámý autor díla *Lazarillo z Tormesu, jeho příhody a nehody*, jenž dokázal pregnantně vystihnout odvrácenou stranu Španělska, které se zdánlivě topilo v luxusu, jeho bídou tvář. A Miguel de Cervantes Saavedra ve svém románu *Důmyslný rytíř Don Quijote de la Mancha* proti společnosti dvojí morálky postavil rytíře „bez bázně a hany“ nabízející svou vizi smysluplného bytí, návod, jak žít tak, aby měl život smysl, což je otázka, kterou si klade člověk v každé době.

Oba autoři nahlédli na společnost prizmatem cti. Tato bakalářská práce by chtěla ukázat spojitost jejich významných děl s tématem cti a počestnosti ve Španělsku v době Zlatého věku. Nejprve se tato práce pokusila definovat termíny „honor“ a „honra“ a následně postihnout čest a počestnost jako stěžejní společenské téma na přelomu 16. a 17. století. Pokusila se o drobný historický exkurz, aby bylo téma zasazeno do dobového kontextu a soustředila se na společenské klima, které spoluvytvářeli hidalgos (rytíři), cristianos viejos (staří křesťané), nuevos cristianos (noví křesťané) a pícaros (píkarové). Záměrem bylo poukázat na to, že čest ztratila svou váhu a obsah a počestnost se stala pragmatickou nutností k přežití. Dále se krátce zmínila o vlivu Erasma Rotterdamského na tehdejší Španělsko a evidentně i na Miguela de Cervantese a jeho dílo. Věnovala pozornost i samotnému životu Miguela de Cervantese, který byl podmíněčným faktorem jeho díla. Nakonec se podrobněji věnovala oběma výše zmíněným románům a hledala v nich zmínky o cti a počestnosti, viděné očima literárních postav.

9. Bibliografie

- ALBORG, Juan Luis. *Historia de la literatura Española*. 2. ed. Madrid: Editorial Gredos, c1974.
- ALTAMIRANO FLORES, Federico. La ilusión y desilusión de la promoción social de don Quijote. *Dialogía*. 2006, (1).
- ALTAMIRANO FLORES, Federico. La ilusión y desilusión de la promoción social de don Quijote. *Dialogía: revista de lingüística, literatura y cultura* [online]. 2006, (1), 97-134 [cit. 2017-01-26]. ISSN 1819-365X. Dostupné z: <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=2784526>
- BÁEZ, Enrique Moreno. Perfil ideológico de Cervantes. In: *Suma cervantina*. Tamesis Book Limited, 1973. p. 233-272.
- BATAILLON, Marcel. *Relaciones literarias*. Tamesis Book Limited, 1973.
- BEL BRAVO, María Antonia. *Sefarad: los judíos de España*. Madrid: Sílex, c1997. ISBN 8477370621.
- CASTRO, Américo. Recordando a Erasmo de Rotterdam. *Teresa la Santa y otros ensayos*. Alianza Editorial, 1982.
- CASTRO, Américo. *Cervantes y los casticismos españoles y otros estudios cervantinos*. Madrid: Editorial Trotta, 2002. ISBN 8481645087.
- CERVANTES SAAVEDRA, Miguel. *Důmyslný rytíř Don Quijote de la Mancha*, Praha: Odeon, 1966.
- CERVANTES SAAVEDRA, Miguel. *El ingenioso hidalgo don Quijote de la Mancha*, Barcelona: Editorial Planeta, 2004. ISBN 84-08-05549-6
- CORREA, Gustavo. El concepto de la fama en el teatro de Cervantes. *Hispanic Review* [online]. 1959, 27(3), [cit. 2016-04-02]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/471020>
- DE RIVERS, Georgina Sabat. 1980. La moral que Lazaro nos propone. *MLN*. 95(2), 233-. DOI: 10.2307/2906614. ISSN 00267910. Dostupné také z: <http://www.jstor.org/stable/2906614?origin=crossref>
- DEL AMA, José-Carlos. Honra y opinión pública en la picaresca española. *Aleph*. 41 (142). Manizales, Colombia.
- ROTTERDAMSKÝ, Erasmus: *Chvála bláznovství*, přel. R. Mertlík a J. Hejnic, Edice Prameny. Praha: Mladá fronta, 1986.
- FERNÁNDEZ ÁLVAREZ, Manuel a Ana DÍAZ MEDINA. *Historia de España*. Madrid: Ed. Gredos, 1987. ISBN 8424912578.
- FERRERA CUESTA, Carlos. *Diccionario de historia de España*. Madrid: Alianza Editorial, c2005. ISBN 84-206-5898-7.
- FREIXA, Omer. Los pícaros en la España del siglo de oro: Estudio de la picaresca como fenómeno histórico y social de la España Moderna. *Red SAFE WORLD-Historia* [online]. 2012, 1-50 [cit. 2016-10-10]. Dostupné z:

<https://redsafeworld.files.wordpress.com/2012/02/los-pc3adcaros-en-la-espac3b1a-del-siglo-de-oro.pdf>

- GONZÁLEZ ROLÁN, Tomás. Los comienzos del Humanismo Renacentista en España. *Revista de lenguas y literaturas catalana, gallega y vasca*. 2003, (9), 23-28. ISSN 1130-8508.
- CHALUPA, Jiří. *Dějiny Španělska v datech*. Praha: Libri, 2011. ISBN 978-80-7277-482-1.
- CHALUPA, Jiří. *Inkvizice: stručné dějiny hanebnosti*. Praha: Aleš Skřivan ml., 2007. Karavela. ISBN 978-80-86493-22-0.
- CHALUPA, Jiří. *Španělsko*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Libri, 2010. Stručná historie států. Str. 67-68.
- JAÉN, Didier T. 1968. La ambigüedad moral del „Lazarillo de Tormes“. *PMLA*. **83**(1), 130-. DOI: 10.2307/1261240. ISSN 00308129. Dostupné také z: <http://www.jstor.org/stable/1261240?origin=crossref>
- KAMEN, Henry. *La Inquisición española: una revisión histórica*. Barcelona: Editorial Crítica, 1999. ISBN 8474239532.
- KOŽÍK, František. *Cervantes: tvůrce Dona Quijota*. Praha: Práce, 1947.
- *Lazarillo de Tormes*. Edición de Francisco Rico. Madrid, 2003. ISBN 84-376-0660-8.
- LOSADA GOYA, José Manuel. Honor y pureza de sangre en el Quijote. *ACTAS II - ASOC. CERVANTISTAS*. Centro Virtual Cervantes. Str. 395-404.
- MENÉNDEZ PIDAL, Ramón. *De Cervantes y Lope de Vega*. 7. vyd. Espasa - Calpe, S.A.Madrid,1973. ISBN 84-239-0120-3.
- NORTHUP, G. T. Cervantes' Attitude toward Honor. *Modern Philology*. 1924. 21 (4), 397-421. Dostupné z: http://www.jstor.org/stable/433606?seq=1#page_scan_tab_contents
- *Novela picaresca española*. Col. dirigida por Dámaso Alonso.1. ed. Barcelona: Noguer, 1974. ISBN 8427909055.
- OSTERC, Ludovik. *El pensamiento social y político del Quijote: interpretación histórico-materialista*. UNAM, 1988.
- PALACIO RADA, Jaime. Sobre la exhortación a la reflexión en el'Elogio de la Locura'de Erasmo de Rotterdam. *Revista de Filosofía (Universidad de Zulia)*, 2004, 1.46: 101-131.
- RINCÓN, Javier Salazar. Honra horizontal y vertical en Cervantes. In: *Anales Cervantinos*. Consejo Superior de Investigaciones Científicas, Instituto de la Lengua Española, 1986.
- RIVERO RODRÍGUEZ, Manuel. *La España de Don Quijote: un viaje al Siglo de Oro*. Madrid: Alianza Editorial, c2005. ISBN 8420658693.
- ROLDÁN, José Manuel. *Historia de España*. 4. vyd. Madrid: EDI-6, 1983. ISBN 84-857-8664-5.

- VALDEZ, Juana Lilia Delgado. De los valores de Don Quijote o la razón de la sinrazón: una aproximación a la literatura cervantina desde la Axiología. *Investigación Universitaria Multidisciplinaria: Revista de Investigación de la Universidad Simón Bolívar*, 2011.
- VINCENT, Mary a Robert A. STRADLING. *Svět Španělska a Portugalska*. Vyd. 1. Praha: Balios, 1997.
- ZIOMEK, Henryk. 1966. La Satirizante Fuerza Cómica del „Quijote“. *Hispania*. **49**(4), 769-. DOI: 10.2307/346221. ISSN 00182133. Dostupné také z: <http://www.jstor.org/stable/346221?origin=crossref>
- *Život Lazarilla z Tormesu, jeho příhody a nehody*. 2., (ve SNKL 1.) vyd. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, 1953. Světová četba (SNKLU).

10. Résumé

Cílem mé bakalářské práce je zkoumat, jakým způsobem se odráželo téma cti, zásadní téma španělské společnosti v době Zlatého věku na přelomu renesance a baroka, v literárních dílech *Lazarillo z Tormesu, jeho příhody a nehody*, jehož autor nám bude patrně navždy utajen a v románu *Důmyslný rytíř don Quijote de la Mancha* geniálního Miguela de Cervantese Saavedry.

Nejprve byly podrobeny krátké analýze samotné termíny „honor“ a „honra“ a byly nahrazeny českými slovy čest a počestnost. Dále byl popsán historický a společenský kontext, ve kterém výše zmínění autoři stvořili svá díla. Španělsko v té době prožívalo Zlatý věk, co se týká umění, zvláště pak literatury. Nicméně ve skutečném životě bylo vyčerpáváno výdaji na nekonečné války svých habsburských panovníků a pomalu se propadalo do dluhů a marasmu. Pod heslem „Iglesia mar y casa real“, které bychom mohli přeložit jako „Církev zámoří a královský dvůr“, se formovala společnost parazitů, kteří tyli ze tří zdrojů bohatství ještě mocného španělského impéria: z Ameriky a jejího bohatství, katolické církve a královského dvora.

Co se týká společenského kontextu, tato bakalářská práce se soustřeďuje na hidalgy, končící v úpadku, jejichž prototyp „chudý rytíř“ se objevuje v obou citovaných dílech, „staré křesťany“ a „nové křesťany“ a nakonec na „píkary“, spodinu, která se stala jakýmsi zakřiveným zrcadlem, ve kterém se zrcadlila celá společnost.

Bakalářská práce zkoumá dílo anonymního autora *Lazarillo z Tormesu, jeho příhody a nehody*. Pokouší se zachytit klíčové momenty Lázarova života, které dokumentují proměnu nevinného chlapce v dospělého muže, jenž přesně pochopil amorální společenskou hru a snaží se do ní zapojit. Přistupuje na pravidla hry zdání a vnějškové počestnosti, které nahradily pravou čest.

V další části jsme se mohli zamyslet nad výkladem cti podaným humanistou Erasmem Rotterdamským a jeho zřejmým vlivem na autora posledního rytířského románu. Autor *Chvály bláznivosti* předkládá svým čtenářům jejich nejhorší hříchy i fakt, že nic není takové, jaké se zdá být. Zároveň si je vědom, že tyto nepříjemné pravdy může v době inkvizice sdělovat jen postava Bláznivosti. Můžeme se jen

dohadovat, zda by bez této alegorické postavy mohl vzniknout rytíř smutné postavy Cervantesův don Quijote de la Mancha.

Bakalářská práce se pokouší charakterizovat osobnost Miguela de Cervantese Saavedry, podle dobových pramenů a hledat zdroj jeho vyjímečného citu pro čest. Jasným příkladem je jeho nedobrovolný pobyt v alžírském zajetí, kdy mu šlo o život, a i přesto se nebál nejednou vzít na sebe plány zajatců na společný útěk.

Na konec se v jeho klíčovém díle *Důmyslný rytíř don Quijote de la Mancha*, nejdůležitějším španělském románu, můžeme seznámit s různými podobami cti. Don Quijote, literární postava, prozrazuje vnitřní integritu a opravdovou rytířskou čest. Tyto jeho kvality jsou pro lidstvo příkladem již 400 let.

11. Resumen

El objetivo de mi trabajo es estudiar, de qué manera se reflejó el tema del honor, tema fundamental de la sociedad española en la Edad de Oro a fines del Renacimiento y principios del Barroco, en las obras literarias *La vida de Lazarillo de Tormes y de sus fortunas y adversidades*, cuyo autor nos quedará probablemente para siempre oculto, y en *El ingenioso hidalgo don Quijote de la Mancha* del genial Miguel de Cervantes Saavedra.

Primeramente, fueron sometidos a un corto análisis los términos “honor” y “honra” y fueron sustituidos por las palabras checas “čest” y “počestnost”. Más adelante fue descrito el contexto histórico y social, en el que los mencionados autores crearon sus obras. La España de aquel entonces vivía la Edad de Oro con respecto al arte, especialmente la literatura. No obstante, en la vida real España era consumida por el costo de las guerras infinitas de sus gobernantes Habsburgo y poco a poco se hundía a las deudas y marasmo. Bajo el lema “Iglesia, mar y casa real” que podríamos traducir como “Církev, zámorí a královský dvůr” se forjó una sociedad de parásitos, que explotaban las tres fuentes de riqueza del imperio español que aún era potente: América y sus riquezas la Iglesia católica y la corte.

Respecto al contexto social, este trabajo se concentra en los hidalgos que acababan en la miseria, cuyo prototipo del “pobre caballero” aparece en las dos obras mencionadas, los “cristianos viejos” y los “cristianos nuevos” y finalmente, el grupo social de los “pícaros”, gentuza que se convirtió en espejo cóncavo en el que se reflejaba toda la sociedad.

En la parte siguiente podemos reflexionar sobre la interpretación del honor por Erasmo de Rotterdam y su evidente influencia en la última novela caballeresca. El autor del *Elogio de la Locura* muestra a sus lectores los peores pecados y el hecho de que nada es como parece. Al mismo tiempo es consciente de que estas verdades las puede comunicar solo el personaje de la Locura en esa época de Inquisición. Podemos especular si sin este personaje alegórico, podría surgir el caballero de la triste figura don Quijote de la Mancha, de Miguel de Cervantes Saavedra.

El trabajo también estudia la obra *Lazarillo de Tormes, sus fortunas y adversidades* de autor anónimo. Trata de captar los momentos clave de la vida de Lázaro, que documentan la transformación de un niño inocente en un hombre adulto que comprendió perfectamente bien la amoral jugada social y procura involucrarse en ella. Acepta las reglas del juego de la apariencia y de la honra superficial que reemplazaron el honor propio.

El trabajo también trata de caracterizar la personalidad de Miguel de Cervantes Saavedra, según las fuentes de la época y encontrar el origen de su excepcional sentido del honor. Un claro ejemplo es su estancia involuntaria en el cautiverio en Argel, cuando estuvo en peligro de muerte y sin embargo no temió más de una vez hacerse responsable de los planes de los prisioneros en una fuga colectiva.

Al final, en su obra clave, *El ingenioso hidalgo don Quijote de la Mancha*, la novela más importante de la literatura española, podemos familiarizarnos con diversos aspectos del honor. Don Quijote, personaje literario, trasluce la integridad interna y el honor auténtico. Estas cualidades son ejemplares para la humanidad ya 400 años.